

ELANUL

Nr. 103
SEPTEMBRIE
2010

REVISTĂ DE CULTURĂ EDITATĂ DE ASOCIAȚIA CULTURALĂ „ACADEMIA RURALĂ ELANUL”
DIN GIURCANI, COMUNA GĂGEȘTI, JUDEȚUL VASLUI

CULTURĂ ȘI SPIRITUALITATE PE VALEA ELANULUI

Florin VARVARA

Sub acest nume s-a desfășurat, în cadrul „Zilelor culturale ale orașului Murgeni”, simpozionul de joi, 5 august 2010, de la Murgeni. Manifestarea culturală a devenit tradițională în ultimii ani, în perioada mandatului domnului primar Panica Jenică, desfășurându-se chiar în sala de ședințe a Primăriei Murgeni și având drept co-organizatori primăria, căminul cultural (dl. director Valerica Axinte și d-na bibliotecar Alina Lupu), și parteneri Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui și Academia Rurală Elanul.

Cuvântul de deschidere a fost rostit de dl. Ioan Mancaș, directorul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, care a salutat prezența invitaților, îndeosebi a primarului orașului Murgeni, exprimându-și speranța că domnia sa va acorda tot sprijinul posibil campaniei de săpături organizată de Muzeul Județean la movila Juvara de lângă Murgeni, în a doua jumătate a lunii august.

Prima intervenție a fost legată, în mod logic, de cadrul natural al podișului Bârlad, fiind prezentată de dl. Laurențiu Ursachi, muzeograf al Muzeului „Vasile Pârvan” Bârlad și de dl. Daniel Bejan, doctorand al Facultății de Geologie a Univ. „Al. I. Cuza” Iași. Studiul prezentat s-a referit la modificările climatice asupra florei, faunei și mediului antropic în contextul schimbărilor climatice și a exploziilor solare și a stărnit un real interes, mai ales că se prognozează ca în zonă, în viitorul mediu, să existe o climă mediteraneană cu nuanțe tropicale.

Prof. Florin Varvara a prezentat planul mai vechi al *Academiei* de cercetare a movilelor din preajma Murgenilor, de către Muzeul Județean Vaslui, prima vizată fiind movila Juvara, numită așa pentru că se află în zona unde, o perioadă, a avut moșia familia Juvara. Imaginile pregătite aveau rolul de a arăta cât de dificilă va fi cercetarea, având în vedere dimensiunile impresionante ale trufașului tumul, fiind deja evident că cercetarea sistematică va fi o chestiune de mai mulți ani.

Tocmai de aceea am considerat că este neapărat necesară o radiografie a movilei cu aparatură modernă. Prin intermediul colegului Cristian Onel am pus la cale planul de a apela la laboratorul complex de analiză al Univ. „Al. I. Cuza” Iași, lucru realizabil doar cu o finanțare considerabilă.

Acest lucru a devenit posibil datorită generozității deosebite arătate de **familia Juvara: doamna Alexandra Chiliman Juvara**, împreună cu copiii, **Maria Cristina Chiliman Juvara și Matei Ioan Chiliman Juvara**, împreună cu sora domniei sale, **doamna Ilinca Juvara**, din Elveția, cărora le mulțumim din suflet și cărora le vom consacra descoperirile făcute în perioada următoare.

- continuare în pagina 19 -

Învățăturile lui Paul Gottfried către români

Dan RAVARU

Recent, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, la aniversarea a 150 de ani de existență, a fost onorată de prezența reputatului cărturar Paul Gottfried, care ne-a uimit prin profunzimea, originalitatea și, mai ales, curajul aserțiunilor sale publicate în revista „Convorbiri literare”, în iunie 2010. Provenind dintr-o familie evreiască din Budapesta,

stabilită în Statele Unite, educat în climatul cultural american, a devenit o personalitate remarcabilă în plan social – între altele a fost bun prieten cu Richard Nixon și alți mari demnitari –, cât mai ales în plan intelectual, prin cele peste 10 cărți și nenumărate articole în care tratează multiculturalitatea de la

Hegel și Marx până la fenomenele contemporane. Subliniind faptul că prin originea sa etnică știe ce pot să însemne exagerările naționaliste, savantul american se manifestă însă vehement împotriva celor care „încearcă în mod deliberat de a slăbi conexiunea care există între națiuni și trecutul lor istoric, diminuarea relațiilor dintre învățământ sau alte activități culturale și contextul specific național”. În viziunea sa, există o adevărată modă în acest sens în tratarea valorilor ca exerciții pentru direcționarea către formarea și consolidarea conștiinței globale. Problema principală a vremurilor noastre constă în amenințările la adresa libertăților individuale și colective, care, în România, provin din Occident. Iată un citat semnificativ în acest sens: „Amenințările la care mă refer vin de la cei care, în numele luptei împotriva inamicului “fascist” vor să niveleze și să omogenizeze omenirea, începând cu cei care țin prea mult la trecutul lor. Statul universal omogenizant, care nivelează până la anihilare națiuni, sexe și comunități, e acum pericolul care i-a luat locul lui Hitler, Stalin, Ceaușescu și altor tirani recenți. Dacă vechii tirani mărșăluiau împotriva dușmanilor naționali sau mobilizau masele împotriva așa-ziselor “clase dușmănoase”, noul inamic îmbrățișează întreaga omenire pentru a o reeduca. Și, o formidabilă concluzie: Nu știu ce e mai periculos, tiranul care ne lipsește de viață sau cel care ne lipsește de identitate, de tradiție”.

În mod paradoxal, uzând în permanență de termenul “toleranță”, Uniunea Europeană se amestecă până în cele mai mici aspecte ale comportamentului social. Dacă o națiune acționează în numele standardelor sale naționale sau religioase, este imediat pasibilă să fie condamnată în numele “drepturilor omului” stabilite la Bruxelles. De asemenea, Uniunea Europeană stabilește și ce putem și ce nu putem spune despre propria istorie (cazul Antonescu), cenzurându-ne în ceea ce privește predarea în școli; altfel, putem fi stigmatizați pentru o pretinsă intoleranță.

- continuare în pagina 15 -

Marele logofăt Ionașco Ghenghea

Lucian-Valeriu LEFTER

Trăim în umbra oamenilor de odinioară iar chipurile lor stau mărturie pentru noi. Fără a fi întru totul conștienți de aceasta, ne aflăm sub semnul implacabil al trecutului în mersul nostru către un viitor neștiut. Vechi boieri de altădată care stăpâneau sate și oameni pe cuprinsul unui pământ românesc nedespărțit de vreo apă curgătoare, stau straajă la memoria țării spre neuitarea istoriei noastre. Din sudul Moldovei, din colinele Tutovei, până în apa Ceremușului și malul Nistrului, în Bucovina și Basarabia de mai târziu, vechi sate amintesc prin istoria lor de stăpânii care le-au apărat cu sabia. Generațiile curg, amintirea bunicilor se estompează în memoria urmașilor, dar uitarea se pedepsește prin pierderea identității umane specifice și, în cele din urmă, duce la pieirea unui neam și a unei națiuni, pentru că, după cum a zis marele istoric Nicolae Iorga, cine uită nu merită – să existe, am putea zice noi.

Între doi vechi boieri aparent nu există nici o legătură, precum între Ioan Tăutu și Ionașco Ghenghea, ambii mari logofeți ai Moldovei, dar, în relitate se interpun trei generații de femei prin care s-a perpetuat legătura de rudenie. Urmărind curgerea generațiilor, constatăm că Irina, soția lui Ionașco Ghenghea, a fost strănepoata lui Ioan Tăutu. Având în minte modelul biblic, această descendență feminină poate fi descrisă astfel: Ioan Tăutu a avut pe Nastasia, Nastasia a avut pe Odochia, Odochia a avut pe Agafia, iar Agafia a avut pe Irina Ghengheoia. Astfel, fiii lui Ionașco Ghenghea sunt stră-strănepoții lui Ioan Tăutu.

*

Nicolae Iorga nu avea cuvinte măgulitoare la adresa marelui logofăt Ionașco Ghenghea. La început de domnie, Vasile vodă Lupu înlătură pe „cânele bătrân» trădător al multor domni, Ghenghe, [care astfel] își pierdu rostul fiind trimis la mânăstire de vechiul său dușman care puse mare logofăt pe Toderașcu Ianovici”. Dar nu după multă vreme, Ghenghea redevine în ochii domnului „adevărat credincios și cinstit batrân boier al nostru”, și astfel la 1635, îi reconfirma dreptul de stăpânire în satul Negrești, în ținutul Vaslui. Marele logofăt deținea un rol important în sfatul domnilor de până atunci. În vremea iminentei numiri la domnie a lui Alexandru Iliș, în locul lui Moise Movilă, scaunul domnesc a rămas în grija caimacailor „Ghenghe logofătul și Enachie postelnicul”; noul domn nu a fost dorit de boieri, „știindu cu toții hirea”, și a fost alungat. Apoi, decapitarea lui Miron vodă Barnovschi la Constantinopol a fost urmată de închiderea marilor boieri care l-au urmat: „Ghenghea logofătul, Bașotă hatmanul, Cehan vornicul, Roșca vistiernicul, Costin postelnicul”, care ulterior au fost eliberați.

Numele logofătului Ghenghea trebuie legat de un strămoș trăitor în vremea lui Ștefan cel Mare în sudul Moldovei, în actualul județ Vaslui. La 16 ianuarie 1495, Petre Ghenghe împreună cu fratele său Gavril și surorile sale, Marușca și Mușata, dimpreună și cu verii lor, erau întăriți stăpâni în satul Popești, pe Jerăvăț, în ținutul Tutovei. Un strănepot al lui Petre Ghenghea a fost Cozma Ghenghea, pe care îl găsim menționat în vremea lui Petru Rareș, la 1543, ca unul din cei doi pârcałabi de la cetatea Orheiului, pe malul Nistrului. Pe când era pârcałab de Roman, la 1547, Cozma Ghenghea cumpără trei sate pe Siret, în ținutul Suceava. Va cumpăra și alte două sate, în ținutul Hotin, drept pentru care, prin două acte din 1552, Ștefan Rareș întărea fostului pârcałab de Roman (Cetatea Nouă) stăpânirea a nouă sate și părți de sate cumpărate de acesta în ținuturile Suceava și Hotin, precum și la Soroca.

Ionașco Ghenghea este fiul lui Cozma, și va urma ierarhia rangurilor de la vornic de gloată sau spătar până la mare logofăt al Țării Moldovei între anii 1616 și 1623, după care va deține funcția de mare vornic al Țării de Jos și revine ca mare logofăt până la 1634; la jumătatea anului 1635 era mort.

Domeniul funciar al marelui logofăt Ionașco Ghenghea era impresionant. Familia sa stăpânea peste 60 de sate risipite în

toată Moldova, majoritatea concentrate în nord, în ținuturile Hotin, Cernăuți și Suceava, restul satelor fiind împrăștiate în celelalte ținuturi. În ținutul Cernăuți stăpânea vreo zece sate, printre care Boian, Lucovița, Grămeștii, Șărbăuții, Cernaucă, sat care în secolul al XIX-lea devine reședința boierilor patrioți și cărturari din familia Hurmuzachi, și altele. În ținutul Hotinului avea Bilăuții, Chelmeștii, Noua Suliță, Parcovă, Ravacăuții etc. Dar și în ținutul Orheiului avea satul Văscăuții, iar în zona Vasluiului, în vechiul ținut Fălciu stăpânea satele Leoștii și Mălăeștii, și în fostul ținut Tutova vreo nouă sate, precum și, mai la nord, stăpânea satul Negrești, actualul oraș din județul Vaslui.

Au mai fost, probabil, și alte sate, de vreme ce, după pierderea Bucovinei, în satul Voloca de lângă Văscăuți, pe Ceremuș, trăiau frații Ghenghea, pentru care mai mulți boiernași și mazili din Bucovina mărturiseau și, totodată, cereau consiliului nobililor de la Liov ca acestora să li se recunoască originea boierească, căci „să trag din Ghenghe logofăt mare, care în multe scrisori vechi este însemnat”. Atât Voloca, la ținutul Cernăuți, cât și Negreștii cu Lineștii, la ținutul Vaslui, au ajuns în stăpânirea lui Ionașco Ghenghea în urma înrudirii sale, prin căsătorie, cu o strănepoată a logofătului Ioan Tăutu, cel din vremea lui Ștefan cel Mare.

Urmașii lui Ionașco Ghenghea nu au mai atins apogeul puterii acestuia. Biserica din Iași a marelui logofăt stătea mărturie pentru aducerea aminte a vremurilor de odinioară, însă a dispărut prin anii 1940, fiind ruinată. Cu o jumătate de veac în urmă, se putea zări, în apropierea casei lui Vasile Alecsandri din Iași, pe strada ce-i poartă numele, o biserică ce amintea de ctitorul său din veacul al XVII-lea, marele logofăt Ionașco Ghenghea, fiind numită „Biserica Gheanghei”. Așa cum scria Vasile Panopol, acestei străzi „pe vremuri i se spunea Ulița Ghenghei, după numele marelui logofăt sub mai multe domnii, vel logofătul Ionașco Ghenghea”.

Fără îndoială, este vorba de un secui, „trecut cândva peste munți, în Moldova”, pe vremea când au „descălecat” mulți alții din Ardeal, din Maramureș sau din secuime. Atunci va fi venit un secui, al cărui nume sau poreclă, Gyenge (care înseamnă plăpând, slab), a fost transcris în actele moldovenești așa cum se pronunța: Gheanghea/Ghianghea sau Ghenghea; tot astfel va fi venit și un slovac, numit în ugrește Tóth, care în românește devine Tăut. Aceștia făceau parte din generația acelor „viteji cavaleri de obârșie maramureșeană”, din suitele lui Dragoș și Bogdan, iar marii boieri ai țării de mai târziu, precum Ioan Tăutu și Ionașco Ghenghea, poartă, prin numele lor, amintirea acelor vremuri.

Textul de față reprezintă o sinteză a unui studiu mai mare (a doua parte), publicat în volumul *Pro Bucovina. Repere istorice și naționale*, coord. Mihai-Bogdan Atanasiu și Mircea-Cristian Ghenghea, București, 2010, p. 15-37

Gheorghită ȘTIRBU

EPIGRAMA

UNUI FILANTROP
Pentru o nobilă lucrare,
Sunt de-acord și înțeleg;
Dau o sută de parale,
Însă eu cu ce m-aleg?

UNUI DONATOR ZGÂRCIT
După moarte (mi se spuse),
Ca să-mi dau inima-n dar,
Domnul bun, care-o primise,
Deveni pe loc avar.

UNUI DONATOR DE SÂNGE
Picătura mea de sânge
Încă o viață a salvat,
Când pe targă alcoolistul
La spital... era sevrat.

UNUI MURIBIND
Când roiesc strigoii-n noapte
Cucuveaua a cântat,
Nu mai știu cât era ceasul,
Că-ntre timp am decedat.

Marele comis Ștefan Cerchez (aprox. 1630 - 1708)

Drd. Ciprian-Gică TODERAȘCU

O scurtă precizare

Singura lucrare din istoriografia română care ni-l prezintă pe Ștefan Cerchez este „Viața lui Constantin Cantemir”. Despre acest boier, Dimitrie Cantemir a scris în lucrarea sa numai cuvinte frumoase, arătând că „avea mare trecere pe lângă domn, era mereu la curte și la masă” și știa „toate tainele domnului”. De era așa ori nu, voi arăta în cele ce urmează. Să începem cu nașterea și ascendenții acestui boier.

Nașterea și ascendenții.

Ștefan Cerchez era fiul lui Ioniță Cerchez „vel” stolnic și al Irinei. Era strănepot al lui Cerchez cel „bătrân” și nepot al lui Cerchez spătarul². Atât tatăl, cât și bunicul său au fost oameni de vază ai societății în care au trăit, iar Ștefan avea să le pășească pe urme.

Ștefan Cerchez s-a născut la o dată care nu se cunoaște cu exactitate. Prin conexiunea informațiilor transmise de mai multe documente presupun că evenimentul ar fi avut loc în jurul anului 1630. Un act din 14 noiembrie 1668 evidențiază că în vremea lui Vasile Lupu, „când au ars tătării Iași”, Ștefan Cerchez și-a pierdut zăpădă de stăpânire asupra locului de casă din Iași ce-l primise ca zestre de nuntă de la socrul său, Enache Palade³. Având în vedere că incursiunea tătarilor, în urma căreia capitala Moldovei a ars, a avut loc în toamna anului 1650⁴, este o certitudine faptul că nunta lui Ștefan cu Acsița Palade s-a întâmplat înainte de toamna anului 1650. Dacă se consideră că ar fi avut loc nu mai devreme de începutul anului 1650, atunci, se poate afirma că tânărul s-a născut în jurul anului 1630, ținând cont că ultima dată la care este menționat în viață este 7 iulie 1708⁵. Dacă se adaugă, pe de o parte, faptul că vârsta optimă pentru realizarea legământului de căsătorie în Evul Mediu era pentru bărbat de 14 ani⁶, iar, pe de altă parte, faptul că Acsița, născută Palade, apare într-un document din 1716 ca „soția răposatului Ștefan Cerchez”⁷, atunci argumentele sunt în favoarea ipotezei că Ștefan s-a născut în jurul anului 1630.

Prima mențiune în documente și cea dintâi dregătorie

Din punct de vedere documentar, cea dintâi mențiune a lui Ștefan Cerchez o găsim într-un document de danie din 22 aprilie 1640⁸. Actul, emis de către Vasile Lupu voievod păstrează viu faptul că Ștefan Cerchez a primit danie de la „Naste, nepoata Milii din sat din Răspopeni (...) ce-i la ținutul Sorocăi pe apa Prutului (...) toată partea ei, câtă să va alege din sat din Răspopeni (...) pentru iertarea păcatelor lui”⁹. Evident, nu este vorba în document despre iertarea păcatelor lui Ștefan, ci a altcuiva. Despre cine este vorba nu putem ști dat fiind faptul că până la 11 septembrie 1654, Ștefan Cerchez nu mai apare menționat în nici un act de cancelarie.

În vremea domniei lui Gheorghe Ștefan (1653-1658), a fost emis, la 11 septembrie 1654, documentul care pune în evidență, pe de o parte, ascendenții lui Ștefan Cerchez până la Cerchez cel „bătrân” din vremea lui Aron Vodă Tiranul, iar, pe de altă parte, faptul că lui Ștefan și mamei sale le-au fost întăriți niște țigani asupra cărora Ioniță Cerchez spătarul intrase în posesie în vremea lui Moise Movilă voievod¹⁰. Dacă în actul din 1654, Ștefan nu apare menționat cu vreo dregătorie, din 1656 și până la moartea sa acesta este evidențiat de cronicile și actele Țării Moldovei îndeosebi datorită faptului că a reușit să urce pe scara ierarhiei sociale și să se mențină în diferite dregătorii¹¹. Cea dintâi dregătorie care a îndeplinit-o a fost cea de medelnicer al II-lea¹². În această funcție este atestat pentru întâia dată la 4 iunie 1656, când a participat ca martor la vânzarea unor case cu pivniță de pe Ulița Mare din Iași care aparțineau Tudosicăi, soția răposatului Șaidâr fost logofăt al II-lea. Evident, prezența sa la acest eveniment nu era o atribuție impusă de dregătorie în care se afla, însă nu era nici pur întâmplătoare, ea datorându-se faptului că boierul își avea casa pe aceeași Uliță Mare a Iașului¹³ unde erau situate și cele ale Tudosicăi Șaidâr. Așadar, în virtutea dreptului de preemțiune¹⁴, la caz Ștefan nu numai că trebuia să fie martor la vânzarea unei case de pe Ulița Mare, ci o putea chiar și cumpăra.

În ceea ce privește principala atribuție de zi cu zi a lui Ștefan Cerchez ca medelnicer al II-lea, trebuie precizat că era aceea de a așeza masa domnului în fiecare zi¹⁵. Această activitate desfășurată la

curtea domnească pare să-l fi motivat pe tânăr să intre în anturajul voievodului, după cum se va putea observa ceva mai jos.

În dregătorie de comis al II-lea

În 1663 Ștefan Cerchez nu mai îndeplinea dregătorie de medelnicer, ci pe cea de comis al II-lea. El s-a apropiat de priceperea neamului său în creșterea și folosirea cailor¹⁶, avându-l cel puțin un an ca șef pe Miron Costin care în 1665 era mare comis¹⁷. Cel dintâi act care-l amintește pe Ștefan în această dregătorie este din 12 mai 1663¹⁸. La această dată el a cumpărat de la Nastasia Strătoaia, cu 55 de galbeni de argint, o vie cu pomeți situată la Copou, în ocolul târgului Iași¹⁹.

Ucenic al marelui comis, Ștefan Cerchez avea să fie fară întrerupere până în 1676²⁰. În această perioadă, dominată de instabilitate politică²¹, boierul a slujit domnilor Moldovei urmându-și precis scopurile. În virtutea obținerii bunăvoinței acestora și a solidarității de familie, a împlinirilor personale, imediate sau îndepărtate, Ștefan Cerchez a reușit în perioada 1663-1676 să achiziționeze numeroase moșii prin danii și cumpărături care i-au mărit patrimoniul funciar. Totodată, a reușit să se pregătească pentru a fi ridicat într-o nouă dregătorie. Numeroase documente ne spun că, în perioada deja amintită, boierul s-a implicat alături de alți camarazi în diferite probleme de natură politică sau socială. Un document datat la 30 mai 1665 precizează faptul că Ștefan a intervenit pentru scoaterea de la temniță a lui Aleviz băcalul din Iași, căruia i-a împrumutat 250 de lei bătuți pentru a-și răscumpăra greșeala săvârșită²². Pe parcursul anului 1666, în contextul în care la tronul Moldovei din septembrie 1665 nu se mai afla Eustratie Dabija, ci Gheorghe Duca, Nastasia Strătoaia a căutat să-și recapete prin judecată domnească, la 7 mai 1666, via cu pomeți de la Copou vândută comisului²³. Instanța de judecată a dat câștig de cauză cerchezului. Acesta, teoretic, a primit o dată cu întărirea stăpânirii asupra viei și „votul” de încredere al domnului întrucât atât el cât și urmașul său la tronul Moldovei, Iliș Alexandru, aveau să-l mențină pe Ștefan în dregătorie de comis al II-lea pe toată dura domniilor lor. În vremea domniei celui din urmă (1666-1668), Ștefan Cerchez a reușit să-și întărească stăpânirea asupra câtorva moșii, să-și refacă unele acte pierdute și să-și mărească patrimoniul funciar prin cumpărarea câtorva locuri de casă în Iași.

La 21 aprilie 1667, i-a fost întărită stăpânirea asupra unei vie de la Copou, cumpărată cu 40 de lei de la Anisia, soția lui Vasile Roșca, fost vornic, și de la fiii ei, Dumitrașco Roșca vornic și Simion²⁴. La 9 iunie 1667, dregătorului domnesc i-a fost întărită moșia Frunțișeni din hotarul târgului Bărlad²⁵, pe teritoriul căreia se afla și schitul Grăjdeni²⁶. La 4 iulie, același an, a primit de la Iliș Alexandru voievod pământurile Balomirești și Dumbrăvița²⁷. La 30 mai 1668, aflându-se la Iași, a cumpărat de la Ion și soția sa, Bejana, un loc de casă pe Ulița Chervăsăriei cu 60 de lei bătuți²⁸, iar spre sfârșitul aceluiași an, Ștefan și soția sa, Catrina, au refăcut comisului Ștefan Cerchez actul de vânzare al unui loc de casă de pe Ulița Piciorogoe din Iași, pe care cerchezul l-a pierdut „când au ars tătării Iași”²⁹ și pe care-l primise de la socrul său, Enache Paladi, ca zestre de nuntă³⁰.

Despre activitatea sa de comis din această perioadă nu sunt informații. Cel mai probabil, cum de altfel era și normal pentru un comis, el s-a ocupat de îngrijirea grajdurilor domnești, de orânduirea fânului și a obroacelor (tainurilor) pentru caii domnești și de transportarea prin țară a oaspeților domnești³¹.

O dată cu cea de-a doua domnie la tronul Moldovei a lui Gheorghe Duca (1668-1672), Ștefan, îndeplinind aceeași dregătorie de comis, începe să fie tot mai des amintit în actele vremii. Dacă la 10 februarie 1669 a cumpărat de la Vasile și Simion părțile lor din Uscăți, moșie în ținutul Fălcui³², la data de 23 septembrie, același an, comisul a participat ca martor la vânzarea unui loc de casă „din zăplazii ce au șezut cerchezii” de pe Ulița Herbinte din Iași³³. În primăvara anului următor, la 10 martie, a dăruit „la svânta mănăstire a lui Iane postelnicul, din Dialul Mare, unde iaste hramul Nașterea Preasvintei a Lui Dumnedzău Născătoare și pururea Fecioara Maria”³⁴, o vie la Costești în ținutul Tutovei pentru pomenire, după care a plecat la Crit unde a dus „cai împărătești”³⁵. Călătoria în insula Creta nu se știe în ce condiții se va fi

desfășurat sau câte luni va fi durat. Cert este că, la 1 martie 1671, era la Iași unde a primit din partea lui Pascal Corlat cămărașul 37 de stupi, echivalentul a 37 lei bătuți, datorie pe care Pascal o avea la comis din 1667. Îngăduința arătată de cerchez în cei patru ani de zile, trecuți de la momentul împrumutului, l-a determinat pe cămăraș să-i dea compensație acestuia un loc de prisacă la Rediu și o parte din satul Turbățești din ținutul Cărligăturii³⁶.

Atât bunăvoința de care a dat dovadă de-a lungul vieții, cât și câștigurile obținute prin dregătoria avută i-au dat posibilitatea comisului de a-și consolida bunăstarea materială prin mărirea, ori de câte ori a avut ocazia, patrimoniului său funciar. În vara anului 1671, la 13 iulie, cerchezul a cumpărat partea Irinei din satul Glăvănești³⁷, iar la 29 iulie un loc de dughene în Iași pe Ulița Chervăsăriei, mai jos de târgul Făinii, cu 70 de lei bătuți, de la Mihăilă Gurea și de la soția sa Tudora³⁸. Ultima mențiune a lui Ștefan Cerchez pe parcursul anului 1671 o aflăm dintr-un act datat la 26 septembrie care pomenește pe slugile sale, Hortolomei și Pană, ce au participat la Iași, la vânzarea unei case din ținutul³⁹. În vara anului următor, la 1 iulie, comisul a primit danie de la răzeșul Lazăr Moșuleț părți din satul Tupilați situat pe valea pârâului Elan, în ținutul Fălcu⁴⁰.

Perioada primei domnii a lui Ștefan Petriceicu al XI-lea pe tronul Moldovei (1672-1674)⁴¹ a adus comisului un „plus de tensiune” în viață întrucât domnul era fidel leșilor, în timp ce boierii cei mari ai Moldovei serveau intereselor Porții. Din aceeași dregătorie de comis, Ștefan a reușit totuși să-și vadă de drumul său în viață căutând, pe de o parte, să-și mărească patrimoniul funciar prin achiziționarea unor noi moșii, iar, pe de altă parte, să stea cât mai departe de domn, iar cu gândul și fapta cât mai aproape de marea boierime, cu toate că nu făcea parte încă din rândul acesteia.

Din 15 iulie 1673, când a primit danie de la Grozava părțile ei din satul Tupilați⁴², până la 4 iunie 1674, când a cumpărat de la Nastasia și Cristina părțile lor din același sat, boierul și-a văzut liniștit de îndeplinirea îndatoririlor de comis. Perioada anilor 1673-1674 avea să aducă, totuși, atât pentru el cât și pentru ceilalți boieri moldoveni, unele temeri cu privire la soarta țării în urma adoptării politicii filopoloneze de către domnul Ștefan Petriceicu⁴³. Intrarea acestuia în tabăra poloneză în urma campaniei militare organizată de Imperiul Otoman contra Poloniei, a determinat Poarta să i-a măsuri în privința sa. Astfel că, turcii au cerut domnului moldovean să trimită câțiva boieri zălog în tabăra de la Isaccea⁴⁴. Boierii moldoveni, între care și Ștefan Cerchez, dându-și seama de puterea turcilor au încercat să-l convingă pe domn „să meargă la turci”. Ștefan Petriceicu a refuzat propunerea lor astfel că aceștia l-au părăsit, după care au trimis cărți la „boierii cei de Țara de Gios, la Gavriliță și la Buhuș și la alții”, cu rugămintea de a-l înștiința pe vizir „să poftiască domnu dintre dânșii, să-ș pue pre cine vor socoti. Și fără zăbavă, și ei își vor alege domnu și vor merge cu toții la vizirul⁴⁵. În urma împrejurărilor create, Dumitrașco Cantacuzino, care l-a acea vreme era capuchehaie la Constantinopol, a fost „pus domn de la împărăție⁴⁶. Acesta „luându caftan de domnie, a mersu în târgu, în Gălați” cu un pașă turc și 20.000 de soldați tătari, unde s-a strâns „toată boierimea la dânșul și oastea, ca pui di potârnichei”. Între boierii moldoveni, susținători ai lui Dumitrașcu, era și comisul Ștefan Cerchez care, împreună cu Constantin Cantemir, serdarul (viitorul domn al Moldovei), și cu alți boieri mari au mers, în postul Crăciunului, spre întâmpinarea lui Ștefan Petriceicu care intrase în țară cu armată „leșească⁴⁷. La movila Răbăia, pe Prut⁴⁸, în decembrie 1674, Ștefan Petriceicu avea să întâlnească oastea turcească și cei 20000 de tătari care veneau să-l instaleze pe Dumitrașcu. Văzând că forțele sale militare sunt inferioare forțelor lui Dumitrașco Cantacuzino, Petriceicu nu a avut curajul să de-a bătălia și, în timpul nopții, folosindu-se de o stratagemă, s-a retras⁴⁹. După fuga acestuia, împreună cu toată boierimea, noul domn „s-au dus în scaon, în Eșii, și s-au așezat la scaon⁵⁰.

În capitala Moldovei, Ștefan Cerchez și-a reluat cursul firesc al vieții îndeplinind aceeași dregătorie de comis al II-lea. În subordinea lui Constantin comisul cel mare⁵¹, fără întrerupere, așa cum s-a precizat spre începutul acestei lucrări, a rămas până în 1676. Ultima sa mențiune îndeplinind această dregătorie este din 30 martie 1676 când a cumpărat de la Pavel, Maria și Gligăra părțile lor din satul Tupilați⁵².

O nouă dregătorie.

În domnia lui Antonie Ruset, Ștefan Cerchez a fost ridicat în dregătoria de paharnic al II-lea, funcție pe care o va îndeplini cu unele întreruperi până în 1681. O dată cu primirea noii dregătorii atribuțiile sale s-au schimbat întrucât acum trebuia să aibe grijă de băutura domnului

atât pentru aprovizionarea pivnițelor domnești, cât, mai ales, ca băutura acestuia să nu fie otrăvită. Pentru a evita orice incident paharnicul al II-lea trebuia, în lipsa marelui paharnic, să guste în prealabil băutura domnului, să ia „credința⁵³.

Prima mențiune a lui Ștefan Cerchez ca paharnic este din 2 august 1676 când, fiind chemat la divanul de la Iași împreună cu alți boieri a arătat care a fost judecata lui Vodă în ceea ce privește pricina dintre lordachi Ruset postelnicul cel mare și Ghinea medelnicer asupra moșiei Blănești⁵⁴. În primăvara anului următor, la 4 martie paharnicul Ștefan Cerchez a cumpărat 19 pământuri din Lungeni de la răzeșul Solomon⁵⁵. În același an, dar aproximativ o lună mai târziu, la 1 aprilie, îndeplinind dregătoria de comis, cerchezul a cumpărat de la Neculai, feciorul lui Toader Coțman, partea lui din Tomcești ce se afla pe Bogdana⁵⁶.

Cea de-a treia domnie pe tronul Moldovei a lui Gheorghe Duca, începută la 6 decembrie 1678, avea să reprezinte pentru Ștefan Cerchez începutul unei perioade pe parcursul căreia a îndeplinit mai multe dregătorii. Dacă la 17 martie 1679 era comis⁵⁷, la 29 aprilie același an era postelnic⁵⁸, la 15 mai 1681 era paharnic⁵⁹. Schimbarea dintr-o dregătorie în alta denotă abilitățile boierului de acomodare în diverse dregătorii.

Chiar dacă ultima domnie a lui Duca a fost comparată de contemporani cu „o urgie a lui Dumnezeu, căci nimicia și prăda pe toți în toate chipurile⁶⁰, boierul avea să-i facă față. El și-a îndeplinit sarcinile prevăzute de fiecare dregătorie în parte, mărindu-și în același timp, cu o deosebită atenție, patrimoniul funciar. Astfel, la data de 17 martie 1679 el a cumpărat de la Ștefana Edoaea părțile acesteia din satul Tupilați⁶¹. La 29 aprilie, același an a primit danie de la Anisia, fata popii Edului, partea sa din Puțenii cu Apă⁶², iar la 13 octombrie 1681 a primit danie partea lui Toader a Hilinei din Puțenii Seci⁶³.

Primul gest de putere și bătălia de la Vulcănești

Pe parcursul anului 1681, ca urmare a devotamentului față de Gheorghe Duca, acesta din urmă l-a numit pe Ștefan Cerchez „vel” paharnic⁶⁴. În același an, el și soția sa, Acșița, au devenit ctitori-donatori ai mănăstirii Trei Ierarhi. Pentru pomeneire ei au dat acesteia „5 dughene gata, 10 locuri de dughene cu pivniță de piatră și două locuri de casă pe Ulițele Chervăsăriei și Piciorogoe⁶⁵. Noul membru al Sfatului Domnesc, a decăzut în primăvara anului următor în dregătoria de comis al II-lea, funcție în care apare la vânzarea unei prisăci de la Dragomirești, din ținutul Tutova⁶⁶. Nu se cunoaște motivul pentru care Ștefan a ajuns în dregătoria de comis al II-lea. Cea dintâi dregătorie implica mai multe riscuri pentru cerchez față de cea de-a doua, însă e greu de crezut că Ștefan ar fi renunțat la anumite obligații și avantaje chiar dacă mulți boieri doreau a-l omorâ pe Duca sau înlocui cu Dumitrașcu Cantacuzino⁶⁷.

Din 15 aprilie 1682, când este implicat într-un proces la Iași cu fiii răposatului Enache clucerul pentru satul Fețighești din ținutul Putna⁶⁸, Ștefan Cerchez nu mai apare în documente până în iarna anului 1683. În primăvara anului din urmă, el nu și-a însoțit domnul la asediul Vienei. Sătul probabil de vărsarea de sânge care a făcut-o Gheorghe Duca în rândurile boierilor, s-a alăturat grupului care pune la cale detronarea acestuia⁶⁹. Mănat de situația politică internă „de voie și de nevoie⁷⁰ a plecat în Țara Leșească. De aici a coborât în iarna aceluiași an la Suceava cu fostul domn Ștefan Petriceicu, Conețkie hatmanul și oastea căzăcească⁷¹. În decembrie 1683, Ștefan Cerchez a luat parte la lupta de la Vulcănești de pe Prut dată împotriva tătarilor ce se întorceau de la „Beciu⁷². În timpul acesteia, moldovenii conduși de Ștefan Cerchez au căutat să hărțuiască oastea tătară, însă sprijiniți de turci, tătarii au preluat ofensiva, situație în care cazacii și moldovenii au fost nevoiți să se retragă și în ajunul Crăciunului „abia că au scăpat cu fuga⁷³.

Un mare comis. O însemnată ctitorie

Înlocuirea lui Gheorghe Duca de către Ștefan Petriceicu și mai apoi a celui din urmă cu Dumitrașcu Cantacuzino se pare că nu au fost de bun augur pentru Ștefan Cerchez. Acesta a reintrat în grațiile domniei abia în anul 1685 când la tronul Moldovei a fost numit de către boieri și confirmat de Poartă mai vechiului său camarad de arme și prieten Constantin Cantemir⁷⁴. În domnia lui Constantin Cantemir, boierul a avut „mare trecere” pe lângă domn, fiind unul din sfetnicii săi. A fost ridicat în dregătoria de mare comis, fapt evidențiat de un document emis în data de 25 august 1685. În această zi Ștefan se afla la Iași unde alături de mitropolit și de alți mari boieri a luat parte la actul de închinare al mănăstirii din Cetatea Neamț către mănăstirea Xiropotam de la muntele

Athos⁷⁵.

La 4 mai 1686 a luat parte la divanul ce scutea pe negustorii din Iași de unele dări și angajamente față de domnie⁷⁶. La 20 mai, același an, Ștefan Cerchez a dat mărturie că Safta, fiica lui Toader Petriceicu, fost mare vornic, a dăruit lui Velico Costin hatmanul o jumătate din satul Leuseni din ținutul Orhei⁷⁷. Atât la 9 iunie, când Gavrilăș din Viltotești și fratele său au vândut „a lor dreaptă ocină și moșie din sat din Viltotești ce este pe apa Elan⁷⁸”, cât și la 23 iunie 1686⁷⁹, Ștefan Cerchez ocupa aceeași dregătorie. De altfel, pe aceasta a păstrat-o până în 1694 când documentele îl amintesc fost mare comis⁸⁰.

În intervalul 1686-1694, Ștefan este menționat deseori în actele de cancelarie ca membru al Sfatului Domnesc. Din această poziție care, evident, i-a deschis mult mai multe orizonturi în comparație cu perioada în care nu era mare dregător, și-a legitimat apartenența la universul spiritual și mental ortodox⁸¹. Probabil, teama de ceea ce avea să-i ofere viața de apoi, l-a determinat pe comis să devină ctitor⁸². Această însemnată distincție publică a căpătat-o prin implicarea sa, în anul 1687, la reconstruirea mănăstirii Grăjdeni de pe teritoriul moșiei Frunțișeni din hotarul târgului Bârlad⁸³. Alături de marele vornic Vasile Costachi, medelnicerul Costachi și membrii ai familiei Scârlet, Ștefan Cerchez a ridicat o biserică din lemn pe vechiul amplasament care era „o pustie⁸⁴”. Implicarea acestuia în refacerea așezământului monahal, certificată și de „Pomelnicul bisericii din satul Frunțișeni⁸⁵”, poate fi privită din mai multe perspective. Cum am arătat mai sus, pe de o parte, a existat în epocă o frică generală de Apocalipsă și de pedeapsa lui Dumnezeu pentru greșelile lumești⁸⁶. Pe de altă parte, implicarea poate fi înțeleasă ca un gest al puterii, având în vedere faptul că dregătoria pe care o ocupa situa comisul în sfera puterii politice⁸⁷. Nu în ultimul rând, ea poate fi considerată acțiune evlavioasă realizată în scopul îspășirii păcatelor lumești, pomenirii sale și a familiei sale după trecera în neființă, așa cum însuși a mărturisit ori de câte ori s-a aflat în postura de ctitor-donator⁸⁸. În ceea ce privește cel din urmă aspect, daniile către mănăstiri, trebuie precizat că indiferent de maniera în care contribuia o persoană la înzestrarea unui lăcaș de cult, aceasta era pusă în rândul ctitorilor. Cazul a fost larg dezbătut în istoriografie⁸⁹ și din acest motiv consider că nu este nevoie să revin cu amănunte asupra lui.

Documentul din 21 septembrie 1689, care amintește de ridicarea noii mănăstiri de la Grăjdeni, este singurul care evidențiază activitatea comisului pe parcursul anului 1687⁹⁰. După acest an din urmă, ca martor al Sfatului Domnesc, Ștefan Cerchez a asistat, la data de 4 februarie 1688, la vânzarea unei moșii din Tăutești ce aparținea lui Apostol și soției sale Iftinca⁹¹. La 22 august același an Ștefan împreună cu alți boieri ai Moldovei au dat mărturie pentru moșiile mănăstirii Mera⁹². La 1 iunie anul următor, acesta a participat la pricina iscată între lordache Cantacuzino fost paharnic, mănăstirea Golia și mănăstirea Trei Ierarhi din Iași pentru moștenirea și datoriile rămase de la doamna Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu⁹³. La 21 septembrie 1689, Ștefan Cerchez comisul, Vasile Costache vornicul, Costachi medelnicerul și alți ctitori au închinat mănăstirea Grăjdeni ca metoh la mănăstirea Mira, închinată și ea la mănăstirea Vatoped de la muntele Athos⁹⁴. La 10 noiembrie 1689 dregătorul a luat parte la vânzarea unei vii din Valea Irinei pe care Paraschiva a făcut-o Dochitei⁹⁵. La 15 ianuarie 1690 era membru al Sfatului Domnesc în momentul în care Lupașcu Arapul a vândut lui Constantin Cantemir voievod „ocina lui dreaptă, o jumătate din satul Șcheia din ținutul Neamț, situat pe valea lui Șarpe⁹⁶”.

Întrucât în perioada anilor 1688-1690 a fost implicat în tot mai multe probleme de natură funciară din care probabil a tras învățăminte, pe parcursul anului 1690 boierul Ștefan Cerchez a obținut mai multe hrisoave de întăritură de la Constantin Cantemir asupra unor sate, părți de sate, moșii sau părți de moșii pe care le-a primit danie ori le-a cumpărat. Astfel, la 2 martie 1690 și-a întărit stăpânirea asupra satului Tupilați de pe valea pârâului Elan⁹⁷, iar la 3 mai același an, în temeiul a 23 de zapise, comisul a obținut altă întăritură de la Constantin Cantemir asupra părții de moșie din dealul Holobăț primită danie de la Constantin și frații lui, feciorul Savii din Bălănești; asupra părților de la Elan cumpărate cu 6 lei de la fetele popii Edului; asupra părții din Lungeni cumpărată de la fata Mihului; asupra părții din Pistcani, a morilor, a pădurilor, a locurilor de prisăci și asupra pomeților cu fâneț, toate cumpărate de la sora Edoaei, preuteasa popii Edului; asupra unei vii și a unui „bătrân” din satul Tomcești din ținutul Tutovei pe care le-a primit de la feciorul lui Toader Coțman pentru că atât pe el cât și pe fratele său i-a scos comisul de la „perzare” pentru un furtașag ce l-au făcut fiului lui Andronic din Coroești; asupra ocinii din satul Brădești pe care a cumpărat-o cu 32 de lei de la fata lui Macarie; asupra unei vii din dealul

Băloșești și a unei pivniți cumpărate de la feciorul Chiriții din Botoșani; asupra unui loc de prisacă din Deleni pe care a primit-o danie de la Gheorghe și soția lui Gafia; asupra a patru părți din satul Berești de la ținutul Covurului cumpărate cu 148 de lei de la Orăș și frații lui; asupra părții din Puțenii seci pe care a primit-o de la Toader, feciorul Hilinei; asupra unei prisăci cu pomeți din Bosoiu pe care a cumpărat-o de la Ignat Ciorciul și de la femeia lui Lozana; asupra unei prisăci de la Curălușa ce a primit-o danie de la Lazăr Moșuleț și de la feciorii lui Întrucât Tudosă, ginerele lui Moșuleț îi datora comisului o iapă; și, în cel din urmă rând, asupra unei prisăci de la Znământ în vale, din ținutul Iașului, pe care a cumpărat-o cu 24 de lei bătuți de la Fote⁹⁸. Din câte se pot observa până în acest moment, asemenea multor boieri ai perioadei sale, Ștefan era deținătorul unui vast teritoriu funciar. El nu a ezitat, ori de câte ori s-a ivit ocazia, să-și mărească patrimoniul funciar. Pașii pe care i-a urmat în acest sens erau determinați probabil de gândul de a-și întări poziția socială și dorința de a sigura descendenților săi, la care mă voi referi spre finele acestei părți, o viață mult mai bună decât a sa. Întrucât am să revin asupra acestor aspecte mă întorc la vara anului 1690 pentru a specifica faptul că, la 19 mai 1690, Ștefan a fost martor la dania unei ocini din satul Giurgești de pe Crasna pe care Toader a făcut-o lui Mihail agă și japănesei sale Sanda⁹⁹, iar, la 11 august, a fost martor la vânzarea unei ocini din satul Ciocârlești din ținutul Vaslui pe care Andronache a dat-o mănăstirii Galata¹⁰⁰.

Credința pentru Cantemiri

Dacă în toamna lui 1690, la 20 septembrie, a participat ca martor la vânzarea unei moșii din Grozești a Macrinei și fetei sale Safta¹⁰¹, în iarna aceluiași an, Ștefan Cerchez a avut ocazia să-și arate credința față de Constantin Cantemir vodă. El a fost cel care a destăinut domnului, în mod conștient, că împotriva sa se pregătea o acțiune de mazilire condusă de boierii costinești și gavriliștești, care erau manipulați de Constantin Brâncoveanu și grecii Cantacuzini, exponenți ai finanței constantinopolitane în Țara Românească¹⁰².

Întâmplarea a făcut ca boierii Miron, Velico și Vasile Gavrilă, care uneleau împotriva domnului și care încercau să-i convingă pe sfetnicii lui Constantin Cantemir să comploteze cu ei, să abordeze fix pe cine nu trebuia, adică pe Ștefan Cerchez¹⁰³. Acesta, sfetnic de încredere al domnului, foarte modest în felul lui, „mare comis, altminteri om cu frica lui Dumnezeu și slujitor de credință a tuturor domnilor, vesel pe la ospețe și taclade, dar cu măsură în toate și chibzuit¹⁰⁴”, nu a stat mult pe gânduri în a-l prezenta pe Vasile Gavrilă lui Lupu Bogdan, ginerele și spătarul lui Constantin Cantemir, în momentul în care a auzit că domnului i se pregătea mazilirea¹⁰⁵. Evenimentul, foarte sugestiv în ceea ce privește relația dintre domn și Ștefan Cerchez, dar mai ales în ceea ce privește personalitatea boierului din urmă, va fi pus în evidență, în rândurile de mai jos, așa cum ni-l prezintă contemporanul său, Dimitrie Cantemir.

Misiunea de a-l transforma pe Ștefan Cerchez în complice la acțiunile anticantemirene, adică de al integra părții, „lor cea ticăloasă¹⁰⁶”, i-a revenit lui Vasile Gavrilă. Acesta, în iarna anului 1690, pe când boierii ieșeau de la curte, știindu-l pe comis „om cu frica lui Dumnezeu și a legii¹⁰⁷”, l-a abordat spunându-i: „E multă vreme, boierule, de când nu ne-ai mai chemat la prânz sau la cină la domnia ta; nu cumva fiindcă ți-ai câștigat mai multă priință la Vodă decât alții, cați acum la noi de sus și ne socotești niște otrepe?”¹⁰⁸. Știindu-și posibilitățile și măsurile, acesta nu a întârziat în a-i răspunde: „Așa ceva este cu puțință? Numai n-am îndrăznit să vă îmbii pe domniile voastre, oameni și boieri amestecați în multe treburi ale domniei, la nevrednicele și săracele mele mese, însă dacă vă este pe plac, aș dori să vă primesc, pe domnia ta și pe frații domniei tale, după puterile mele, chiar acum la prânz, căci aș socoti-o pentru mine drept o foarte mare cinste¹⁰⁹”. Surpriza nu a întârziat să apară întrucât, fiind totul gândit din timp, Vasile i-a spus lui Ștefan Cerchez că la prânz nu poate să meargă la dânsul, însă „va merge negreșit la cină, la al treilea ceas din noapte (adică ora 21, căci era vreme de iarnă)¹¹⁰”. La căderea nopții, Vasile a mers singur la Ștefan, după vorbă. Așezându-se amândoi la cină, a băut anume vin mai mult decât se cuvenea și a silit gazda să facă același lucru. Astfel, înveselindu-se ei, au început să strecoare în vin cuvinte de ispită, dar Ștefan a făcut-o pe surdul și, ca și cum nu le-ar fi înțeles, a încercat să întoarcă vorba la asemenea ziceri din doi peri. După cină însă, când au băut cafeaua (după obicei), depărtându-i pe ceilalți, Vasile i-a spus pe față și într-un mod clar lui Ștefan că „are să-i spună și să-i destăinuie o vorbă spre folosul întregii țări, și, dacă îi făgăduiește cu jurământ că n-are să o descopere nimănui, el îi va vădi această taină¹¹¹”.

Ștefan cugetând că nu va auzi de la dânsul nimic împotriva domnului, ci altceva, care să țintească la folosul de obște, a jurat că

„niciodată și nimănu nu-i va destăinui nimic, decât cu îngăduința lui”. Atunci Vasile i-a spus: „Cunoaște, frate, că domnul nostru va fi în puține zile mazilit și că de la Poartă are să vină nu știu care alt domn nou. De aceea, ți-am vădit aceasta ca nu cumva, din pricina prea marii piințe a acestui domn nepăzindu-te, să cazi nevinovat în urma domnului nou. Căci să nu tragi nădejde că de aici înainte domnul se va mai statornici în scaun, căci are dușmani puternici, care-l urmăresc, iar Poarta a și hotărât mazilirea lui”¹¹².

Ștefan Cerchez, când a auzit aceste vorbe de la Vasile a replicat: „Dar asemenea zvonuri, dacă într-adevăr le socotești sigure, făcându-le-a cunoscut domnului sau altcuiva din sfetnicii lui? Căci mai degrabă lui Vodă trebuia s-o destăinui aceasta decât mie. Căci slujitorului credincios întru aceasta îi este credința, ca nu numai să împlinescă cu credință o îndatorire ce i se dă pe seamă, ci pe lângă aceasta, să-și înștiințeze și să-și aperse din toate puterile sale domnul de primejdiile ce iar veni de la uneltirile vrăjmașilor și a neprietenilor”¹¹³.

Vasile, văzând că Ștefan i-a întâmpinat cuvintele nu cum se aștepta el, ci cu totul altfel și cu un cuget deosebit, s-a căit pe loc de destăinuirea făcută și a căutat să ascundă sub cuvânt de glumă cele spuse cu adevărată viclenie, zicând că a vrut să-l înspăimânte glumind¹¹⁴. Ștefan, boier devotat domnului, sfetnic credincios acestuia, după cum îl descrie Cantemir, i-a răspuns lui Vasile spunând că „cele auzite în glumă, dacă sunt adevărate și-l privesc pe domn, ele caută să fie vădite toate domnului sau sfetnicilor, căci nici capul, nici cinstea domnului nu trebuie, nici măcar în glumă, să pățească vreo stricăciune”¹¹⁵.

Văzând că Ștefan este o persoană hotărâtă să nu dea niciodată înapoi, spre a ieși din încurcătura în care intrase, Vasile a menționat că: „El le-ar fi spus de mult domnului, însă, deoarece înșiși frații lui mai mici erau ca niște neghiobi și scoși din minți de alții mai vârstnici, tovarăși la această uneltire, s-a temut ca nu cumva domnul, uitând de milostivirea și firea lui blândă, să-i pedepsească prea strașnic și el să ajungă vânzătorul și ucigașul fraților săi”¹¹⁶.

Drept răspuns Ștefan i-a spus: „Nu așa, boier Vasile, ci viața domnului trebuie pusă întotdeauna mai presus de viața fraților, cu atât mai vârtos dacă sunt vicleni. Iar eu ți-am jurat fiindcă scocoteam că vorbele domniei tale privesc nu viața și cinstea domnului, ci vreo altă treabă de obște de-a domniei tale; așadar nu trebuie să mă socoți călcător de jurământ, dacă voi spune domnului vorbele auzite de la domnia ta”¹¹⁷.

Vasile, văzând că nu-și mai poate ascunde fărâdelegea, a spus că: „Dacă-i așa le voi spune eu singur pe toate lui Lupu Bogdan” (acesta era ginerele domnului și împlinea pe atunci slujba de mare spătar)¹¹⁸. „Prea bine, a zis Ștefan, dar aș dori să i le spui de față cu mine, ca să le aud și eu, ca nu cumva, cunoscându-le eu pe toate și tăcând, să se pară că a auzit asemenea lucruri de la altul înainte decât de la mine”¹¹⁹. În aceste condiții, două ore mai târziu, la „al cincilea ces din noapte”, (ora 23), Ștefan Cerchez l-a dus pe Vasile la casa lui Lupu Bogdan, căruia, punând să fie trezit, i-a spus: „Cinstite spătar, binevoiește să auzi de la dumnealui Vasile câteva vorbe pe care mi le-a destăinuit în seara aceasta la cină și le-a adus să ți le poftescă întocmai”¹²⁰.

Comportamentul lui Ștefan Cerchez, în situația prezentată mai sus, este unul model. Deoseori întâlnit, înainte de secolul al XVII-lea, la boierimea de viță veche, acesta nu mai era valabil în rândurile boierimii noi după 1650 având în vedere că spațiul moldovenesc începea să fie dominat de spiritul societății orientale.

În opinia lui Dimitrie Cantemir, Ștefan pare să reprezinte pentru sfârșitul secolului al XVII-lea, moment plin de schimbări pe plan politic¹²¹, o excepție în rândul boierilor moldoveni. Cuvintele frumoase pe care Dimitrie Cantemir le-a scris la adresa marelui comis s-au datorat în bună măsură atât dreaptelor credințe dovedite de Ștefan domniei și familiei Cantemir cât și faptului că boierul a dus la bun sfârșit misiunea în demascarea celor ce doreau mazilirea lui Constantin Cantemir prin organizarea unui joc de cărți în casa lui de lângă curtea domnească. La acest joc de cărți a fost invitat și Gheorghe Apostol, unul din complicitii gavriliștilor. Evident, planul foarte bine pus la punct de Constantin Cantemir, Lupu Bogdan și Ștefan Cerchez a avut succes, vinovații doritori de înlăturarea domnului fiind, în cele din urmă, pedepsiți¹²².

Credincios domnului și foarte chibzuit în măsura vorbelor, Ștefan Cerchez s-a făcut remarcat și cu ocazia altor evenimente din care se poate deduce politica urmărită pe parcursul deținerii dregătorii de comis și activitatea sa de zi cu zi. În ceea ce privește cel din urmă aspect, trebuie reținut că în primăvara anului 1691, la 13 martie, și-a pus pecetea pe un act de vânzare-cumpărare al satului Vulturești¹²³, iar câteva luni mai târziu a fost martor la dania unui loc din hotarul târgului

lași pe care domnul a făcut-o lui Constantin Sevesto grămăticul¹²⁴. În 1692 marele comis și-a mărit patrimoniul funciar prin cumpărarea unei părți de moșie din Crăciunești, pe apa Elan, de la Iftodi și feciorii săi¹²⁵. Pe parcursul aceluiași an, la 11 mai, Ștefan a dat măturie că Safta, soția răposatului Ilie Sturza, fost mare vornic, a vândut lui Lupu Bogdan o jumătate din sat din Leusenii¹²⁶.

În februarie 1693 Ștefan Cerchez și soția sa Acșița au cumpărat cu 24 de lei partea Onciului de moșie din Crăciunești¹²⁷. Ca stăpâni de pământ în acest din urmă sat comisul și consoarta sa intraseră înainte de 1690. Acest lucru l-am arătat în unul din articolele mele publicate în luna decembrie a anului 2008¹²⁸. Ceea ce este încă un lucru curios constă în faptul că acest Onciu, fiul al Nastei, de la care a cumpărat comisul moșia, pare să fi fost același răzeș care în 1681 și-a răscumpărat moșia vândută de familia sa lui Constantin comisul cel mare și jupăneșii sale llinca¹²⁹. Așadar, doi comiși, poate nu întâmplător, la numai câțiva ani distanță au apucat să aibă în stăpânire același teritoriu. Spre deosebire de Constantin comisul, Ștefan Cerchez a reușit de a cumpărat și alte părți de moșie de la răzeșii din acest sat, dar în final le-a donat lui Atonie Jora, aspect asupra căruia voi reveni ceva mai mai jos.

De vorbă cu Ion Neculce

În martie 1693 Constantin Cantemir a trecut în neființă, iar la tronul Moldovei a fost ales de către boieri fiul său, Dimitrie Cantemir. Acesta, neobținând confirmarea de la sultan, nu s-a bucurat de o domnie prea lungă, după numai trei săptămâni, în aprilie 1693, fiind înlocuit de feciorul aprigului Gheorghe Duca, anume Constantin Duca¹³⁰. La uneltirile lui Constantin Brâncoveanu, tânărul Cantemir a fost luat din lași și dus în capitala Imperiului Otoman. Cel care a avut în sarcină mazilirea lui Dimitrie Cantemir a fost vechiul cunoscut a lui Ștefan Cerchez, Mehmet-pașa cherchez imbriorul¹³¹. În capitala Moldovei, înainte ca Dimitrie Cantemir să fie scos din scaun și dus la Constantinopol, comisul a avut o întrevedere cu Mehmet pașa. Acestuia i-a cerut Ștefan milă pentru Dimitrie și protecție la Constantinopol¹³².

Pentru intervenția sa, în favoarea tânărului Cantemir, Ștefan a plătit cu dregătoria întrucât în prima parte a primei domnii a lui Constantin Duca el apare în documente ca fost mare comis¹³³. În locul său a fost numit Ilie Cantacuzino¹³⁴ dat fiind faptul că Ștefan a fost adept și ocrotitor al politicii cantemirești. Chiar dacă nu a luat drumul pribegiei, la fel ca Bogdan hatmanul și lordache vistiernicul, boieri de seamă ai cantemireștilor, Ștefan nu a intrat nici pe departe în grațiile noului domn în prima parte a primei domniei. El s-a confruntat cu o situație nu mai dificilă ca cea a pribegilor, însă care l-a determinat, pe de o parte, să renunțe la dregătoria de comis pentru o vreme, iar, pe de altă parte, să se refugieze la moșiile sale spre a se păzi de ochii domnului ce au tulburat liniștea boierilor din capitala Moldovei.

Fuga lui Ștefan Cerchez din lași s-a petrecut în 1693, imediat după Sfântul Petru. Dialogul purtat cu Ion Neculce în seara acestei sărbători, în „casele (comisului) de zid gros cu obloane bine ferecate” de pe Ulița Mare, l-a determinat să ia această decizie.

Câteva surse ne povestesc faptul că, „la lumina palidă a fânărului, plecați aproape ureche lângă ureche, sorbind rar din ciubucuri, boierii, tolăniți pe lavițe, și-au deslușit păsurile” în ceea ce privește noua domnie. „Printre zgomotul ropotelor aprige de ploaie care mișcau scândurile obloanelor de parcă potopul își revărsa furiile”, Ion Neculce l-a sfătuit pe cerchez, între altele, să părăsească lașul în momentul în care Grumeadză, sluga lui Ștefan, i-a dat de știre stăpânului că se află printre cei pe care „măria sa vodă, otrăvit de uneltirile lui Bogdan și lordachi, vrea să-i curețe din lași”¹³⁵. Evident, cuvintele slugii sale credincioase și cele ale lui Ion Neculce, dar mai ales situația destul de tensionată din capitala Moldovei, unde boieriașii ridicăți de Constantin Cantemir vodă erau bătuți la tâlpi și întemnițați, l-au determinat pe Ștefan să i-a în grabă cea mai înțeleaptă decizie, aceea de a pleca de la lași în aceeași seară. Astfel, el a ordonat lui Grumeadză să scoată în taină și fără să fie văzut de iscoadele domnului „cei mai buni cai din grajd și încă doi de schimb” pentru a porni la drum. Înainte de a-și părăsi gospodăria Ștefan i-a lăsat lui Neculce vorbă să aibă grijă de ea și la povățuit să nu se încreadă în nimeni, iar dacă vodă o să-l întrebe de Cerchez comisul să-i spună că s-o dus la Țarigrad¹³⁶. Calea pe care a urmat-o cu adevărat nu se cunoaște. Probabil, știindu-se nevinovat, prea departe de lași nu a mers, ci a stat o vreme, până lucrurile s-au mai detensionat, pe la moșiile sale, păzindu-se astfel de ochii domnului. Că nu era extrem de înspăimântat de politica dusă de Constantin Duca o dovedește faptul că Ștefan a revenit la lași în iarna anului următor. La 5 ianuarie era în capitala Moldovei unde împreună cu soția sa Acșița au

dat danie finei lor Maria, fata lui Vasile Costachi și a Catrinei, partea lor din Bereasca din ținutul Covurluiului¹³⁷. Până la mijlocul anului 1694, Ștefan a reușit să câștige încrederea și acestui domn. Astfel, într-un act din 23 august 1694 prin care Târgul Lăpușna a fost dăruit mănăstirii Sfântului Ioan Gură de Aur din Iași, el apare menționat ca „vel” comis¹³⁸. Acest document nu este singurul care îl evidențiază pe Ștefan în postura de mare dregător pe parcursul domniei lui Constantin Duca. La 1 februarie 1695, comisu apare menționat alături de alți boieri ca martor la întăritura pe care domnul a făcut-o lui Coste Adam asupra unor părți din Gugești, sat din ținutul Tecuci¹³⁹. La 11 iulie 1695 Ștefan Cerchez mare comis a dat mărturie privitoare la cumpărarea unor dughene din Iași de către călugării mănăstirii Bârnova¹⁴⁰.

În tabăra lui Antioh Cantemir. Relațiile cu alte case boierești

Cu toate că relațiile dintre marele comis și domn par să fi fost destul de bune în a doua parte a timpului pe care Constantin Duca l-a petrecut pe tronul Moldovei în prima sa domnie, Ștefan Cerchez a trecut de îndată în tabăra boierilor susținători ai partidei cantemirești când a venit vremea să meargă la Constantinopol alături de boieri pentru ca Antioh Cantemir să-și preia domnia în decembrie 1695¹⁴¹. Actul prin care acesta din urmă a rânduit dregătoriile țării îl arată pe Ștefan primind dregătoria de mare comis¹⁴², pe care a păstrat-o până în 1708 când apare pentru ultima dată într-un document ca fiind în viață¹⁴³.

Pe parcursul primei domnii a lui Antioh Cantemir în Moldova (decembrie 1695 - septembrie 1700) comisu a păstrat aceleași relații bune cu neamul cantemireștilor în interiorul căruia pătrunsese și hatmanul Lupu Bogdan prin căsătoria sa cu fata lui Constantin Cantemir, Ruxandra¹⁴⁴. Cumnatul lui Antioh Cantemir și soției sale, Ștefan le-a botezat o fată cu numele de Catrina. Data la care avut loc acest eveniment, deosebit pentru ambele familii, nu se cunoaște. Se poate spune totuși că botezul a avut loc în prima jumătate a anului 1696 de vreme ce la 1 mai, același an, Ștefan și soția sa Acsița au dăruit finei lor Catrina moșia de la Perișani din ținutul Covurluiului¹⁴⁵.

Relații bune a avut comisu nu numai cu această mare familie boierească, ci și cu altele. Ceva mai sus a fost evidențiat că alături de membri ai familiilor Costachi și Scârlet, comisu a ridicat mănăstirea Grăjdeni¹⁴⁶. Vornicului Vasile Costache i-a botezat o fată pe nume Maria căreia i-a dat în 1694 moșia Bereasca din ținutul Covurluiului¹⁴⁷. Lui lordache Rosetti „vel” vistiernic i-a botezat-o pe Acsița care, după câte se observă, a primit numele nașei sale de botez, Acsița Cerchez¹⁴⁸.

Relații deosebite avea comisu și cu membri ai neamului Palade, din care descindea Acsița, soția sa¹⁴⁹. De asemenea și cu membri ai familiei Codreanu se înțelegea foarte bine. Cumnatei sale, Ruxandra Codreanu, comisu i-a dăruit moșia Frunțișeni¹⁵⁰.

Revenind la perioada domniei lui Antioh Cantemir, referitor la Ștefan Cerchez se poate preciza faptul că la 25 octombrie 1697 a fost martor în Sfatul Domnesc la întocmirea unui zapis de vânzare prin care Ursul a dat lui lordache Rosetti vel vistiernic pământurile sale din Șurinești¹⁵¹. Un an mai târziu, la 20 dec 1698, și-a pus pecetea pe un act prin care Antioh Cantemir a întărit lui Ilie Enache mare stolnic stăpânirea peste satul Ilcești de pe Siret¹⁵². La 10 februarie 1699, împreună cu soția sa, acesta a cumpărat de la Vasile și Simion părțile lor din Uscați¹⁵³. La 17 iulie, același an, 1699 a dat mărturie în fața Divanului Domnesc pentru pricina iscată între Constantin Sevasto grămaticul și Toader fiul lui Albotă fost armaș¹⁵⁴. La 29 ianuarie 1700 boierul și-a pus pecetea pe un document prin care Apostol Ciporaschi a vândut lui lordache Rosetti 36 de pământuri din sat din Comănești¹⁵⁵. La 20 mai 1700, comisu și jupâneasa sa au cumpărat de la Stahie Stratulat cu 13 galbeni părțile lui din Crăciunești de pe Elan¹⁵⁶. În aceeași perioadă, aceștia au reușit să achiziționeze întreaga moșie Crăciunești pe care au cumpărat-o de la răzeși¹⁵⁷. La sfârșitul aceleiași luni, în data de 30, comisu și soția sa au făcut danie finei lor Acsița Rosetti satul Tupilați din ținutul Fălciu¹⁵⁸.

În mâna cui nu trebuia

În toamna anului 1700 la conducerea Moldovei a fost numit pentru a doua oară Constantin Duca. Venirea la tronul Moldovei și-a anunțat-o imediat după ce a primit caftan împărătesc prin intermediul unor cărți trimise în țară. Acestea ar fi trebuit să ajungă în mâinile caimacaniilor pe care Constantin Duca i-a numit până la venirea sa în țară¹⁵⁹, numai că, din nechibzuința solului de a-i recunoaște pe numiții caimacani, scrisorile confidentiale au ajuns în mâinile lui Ștefan Cerchez. Boierul, neștiind „a ceti”, a înmănat la rândul său cărțile hatmanului Lupu Bogdan. După citirea acestora, Bogdan văzând că boierii caimacani urmau să oprească „pre cine din boieri ar cunoaște că nu vor aștepta

venirea lui”, mai ales „pre Bogdan hatmanul și lordache vistiernicul”¹⁶⁰, a fugit cu lordache vistiernicul în Țara Leșească¹⁶¹.

Prin neștiință de carte, fără să vrea, Ștefan Cerchez i-a scăpat pe cei doi de chinurile iadului la care i-ar fi supus Duca. Greșeala boierului, se pare că a fost ținută în taină și nu a ajuns la urechea domnului de vreme ce la 5 februarie 1703 Ștefan îndeplinea aceeași dregătorie¹⁶². Până la finele anului 1703, de existența lui Ștefan Cerchez mai amintește un sigur act care precizează că, la 9 septembrie 1703, comisu a cumpărat de la Aftodor, nepotul popii Edului, și de la Iftimie părțile lor din sat din Lungeni din ținutul Fălciu¹⁶³. În 1704, Ștefan a fost înlocuit din dregătoria de mare comis de către Ilie Catargiu¹⁶⁴, dar pe aceeași treaptă a ierarhiei sociale a urcat din nou în 1705. La 1 martie din postura de mare comis a făcut danie către hatmanul Antohie Jora toate cumpărăturile și daniile sale din Crăciunești, în afară de casa morii de pe Elan construită pe locul Crăciuneștilor și iazul făcut pe locul cumpărat de la popa Edel¹⁶⁵.

Setea lui Ștefan de înavușire l-a urmărit se pare pe tot parcursul vieții. Atât timp cât a putut alerga dintr-un loc în altul a cumpărat. Acest lucru s-a întâmplat probabil pentru că nu accepta ideea de a fi un boier modest de țară. Un mare latifundiar trebuia să nu depindă de sursa de venit pe care o constituia dregătoria. Când bătrânețile au început să-l apese Ștefan a găsit de cuviință să lase o parte a averii sale copiilor și celor ce se aflau în anturajul său pentru a-l pomeni, după cum voi arăta ceva mai jos.

„Datu-și-a sufletul în mâna îngerului lui Dumnezeu”

Ultimul document care îl amintește ca fiind în viață este datat la 7 iulie 1708. La această dată a fost martor alături de Ionașco Balș și Gheorghită Hermeziul la întocmirea unui act prin care cea de-a patra parte din satul Tăutești din ținutul Iașilor și cea de-a patra parte din Crăciunești de la ținutul Vaslui au fost vândute de către Irimia Jora și fratele său Lupașco pentru o sumă cu care trebuiau să plătească o greșeală săvârșită¹⁶⁶.

Curând după 1708 a murit, avea aproape 80 de ani. Data exactă nu se cunoaște. Tragicul eveniment a avut loc cu mult înainte de 1716. Un document din cel din urmă an o evidențiază pe Acsița ca „giupâneasa răpăosatului Ștefan Cerchez, ce au fost comis mare”¹⁶⁷. Este posibil ca data trecerii în neființă să fie cuprinsă între 1708-1711. În urma războiului ruso-turc din 1711, tătarii au ars mănăstirea Grăjdeni și morile comisului de pe Elan. Pentru ajutorarea refacerii așezământului monahal și pentru pomenire Acsița Cerchez a dăruit mănăstirii unele moși¹⁶⁸. De vreme ce Ștefan Cerchez nu apare menționat în documente lângă soția sa la aceasta danie importantă, se poate considera că persoana care trebuia pomenită de călugări în rugăciuni era chiar el¹⁶⁹.

Descendenții

La începutul acestei lucrări am arătat ascendența lui Ștefan Cerchez, iar acum mi-a rămas să arăt descendența sa. Ștefan Cerchez a fost căsătorit cu Acsița Palade. Aceasta era fiica lui Enache Palade și a Vasilicăi. Multă vreme s-a crezut că a fost fiica lui Maței Roșca, negustor din Bârlad¹⁷⁰, însă s-a adevărit a nu fi așa¹⁷¹.

Vara lui Ion Palade și mătușa lui Toderașco Palade¹⁷² pare să fi avut o viață fericită alături de comis. Cu acesta a avut cel puțin doi copii. Unul dintre ei a purtat numele de Gheorghe. El pare să le fi murit de tânăr¹⁷³ după cum arată pomelnicul care îi cuprinde pe cei mai vechi citori și stăpâni ai bisericii din satul Frunțișeni¹⁷⁴. Un alt fiu al cuplului Ștefan-Acsița a fost Nicolae Cerchez¹⁷⁵. El este singurul băiat care a încercat să calce pe urmele tatălui său. Nu a reușit să ajungă printre boierii de frunte ai țării, însă a slujit în Cancelaria Domnească mult timp ca diac. Cercetările viitoare spre să mă lămurească asupra perioadei în a slujit în această funcție, dar mai ales în ceea ce privește legăturile sale cu părinții. La o primă vedere se poate spune că acestea au fost destul de tensionate având în vedere că Ștefan și Acsița nu au lăsat tânărului lor urmaș decât o infimă parte din averea lor¹⁷⁶, restul împărțind-o altor rude apropiate. Nicolae a fost căsătorit Maria, fata lui Nicolae Mavriche¹⁷⁷. Împreună cu aceasta a avut un fiu pe nume Ioniță Cerchez¹⁷⁸.

Câteva considerații

Trecutul lui Ștefan Cerchez și măsura implicării acestui boier în politica țării nu au putut fi reconstituite independent de evenimentele ce s-au petrecut pe pământ moldav în cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea. După cum am arătat în cadrul acestui capitol, Ștefan Cerchez, la fel ca înaintașii săi, a reușit grație meritelor să urce treptele ierarhiei

sociale. Dând dovadă de fermitate și iscusință în politică, acesta s-a menținut până la sfârșitul zilelor în grupul celor care alcătuiau elita societății moldovenești la finele secolului al XVII-lea și începutul secolului următor.

A urcat pentru prima dată în dregătoria de medelnicer, a gustat-o pe cea de paharnic, pentru ca, după un stagiul preliminar în funcții inferioare, în cele din urmă, să ajungă mare comis. Longevitatea ultimei sale cariere evidențiază dibăcia cu care boierul a știut să-și manevreze corabia vieții printre obstacolele timpului. Arată, totodată, că „păcatele sale politice” au fost prea puține și nesemnificative în comparație cu mărimea faptelor sale.

Deși neștiutor de carte, a dat dovadă de finețe în politică. A fost un bun diplomat, un om plin de ambiții, o persoană care a știut să iasă curat din orice împrejurare. La dese schimbări de domni a demonstrat maturitate în gândire, căci nu s-a dus direct în fața noului numit ci a stat o vreme ascuns de ochii lui spre a-i cunoaște firea.

Dimitrie Cantemir, fiul bunului său camarad de arme, a scris la adresa marelui comis numai cuvinte de laudă, considerându-l principalul sfetnic al tatălui său. Că a fost așa am demonstrat în textul de mai sus.

Experiența unor boieri precum Ștefan Cerchez în politica țării a fost necesară nu numai lui Constantin Cantemir, ci și urmașilor lui la tronul Moldovei. Întrucât trăise evenimentele celei de-a doua jumătăți a secolului al XVII-lea, aceștia asigurau, fie și în contextul numirii unui domn nou, o continuitate vieții politice și o cărmuire liniștită a țării.

Ștefan Cerchez, ca mare dregător și răspunzător al bunăstării țării sale, a fost adeptul păstrării bunelor relații între Poartă și Moldova. Atitudinea sa ostilă față de politică filopoloneză a lui Ștefan Petriceicu și trecerea lui în tabăra lui Dumitrașco Cantacuzino ne-a dovedit acest lucru. Mai mult decât atât, ne-a arătat că a știut să se conformeze situațiilor dificile și să adopte o politică favorabilă intereselor sale. A știut să țină sabia călăului de parte de capul său.

În cursul vieții, comisarul a căutat să-și creeze un „partid puternic” pe care să se bazeze la nevoie și prin intermediul căruia să se mențină aproape de vârful piramidei. Prietenii legate cu marile familii boierești ale Moldovei arată acest lucru în chip destul de evident.

Neobosita sa strădanie de a aduna avere financiară l-a ajutat ca să devină un pion important al societății în care a trăit. A slujit țării și domniei și s-a apărat de orice atac îndreptat împotriva sa. Printre momente tensionate el a jonglat cu ușurință și a reușit să-și aducă membrii familiei aproape de treapta ierarhiei sociale pe care stătea. Nicolae, unul din fii săi, după cum am prezidat deja, a ajuns diac în cancelaria Moldovei.

La finele acestui studiu, este firesc să menționez că marele boier nu a respectat toate acele virtuți pentru care un om poate fi considerat bun însă, păcatele sale fi vor poate iertate căci a luptat să-și apere familia și domnul și a construit biserici și a făcut unele danii în scopul mântuirii.

Note:

1. Dimitrie Cantemir, *Viața lui Constantin Cantemir*, Editura Minerva, București, 1973, p. 139.
2. Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, vol. I, București, Editura Fundației „Regele Carol I”, 1940, pp. 190-191, nr. 1.
3. Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. II, acte interne (1661-1690), Iași, Editura „Dosofoei”, 2000, p. 185-186, nr. 212.
4. N. A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată*, Editura Tehnopress, Iași, 2004, p. 115.
5. Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. VII, Iași, 1912, pp. 265-266, nr. CCXXIII.
6. *Îndreptarea legii (1652)*, ediție critică de Andrei Rădulescu, București, 1962, p. 174. A se vedea și Constanța Ghițulescu, *Familie și societate în Țara Românească (secolul al XVII)*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie” (SMIM), XX, 2002, p. 5. A se vedea și Ghiță Oană, *Considerații istorice privind familia*, în „Revista de Științe Juridice”, nr. 4, 2006, p. 194-197.
7. Ioan Antonovici, *Documente bărlădene*, vol. III, Bârlad, 1915, pp. 166-167, nr. CLXXXVIII.
8. *Moldova în epoca feudalismului*, vol. III (1601-1640), documente slavo-moldovenești, publicate de Demir M. Dragenv, A. N. Nichitici, L. I. Svetlicinaia, P. V. Sovietov, Chișinău, Editura Știința, 1982, p. 389, nr. 188.
9. *Ibidem*.
10. Gheorghe G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 190-191, nr. 1. Documentul datat la 11 septembrie 1654 arată, între altele, că Titiana Țiganca a fost primită ca danie de Cerchez cel bătrân de la Aron Vodă Tiranul. De asemenea, actul menționează că bunicul lui Ștefan Cerchez a fost Cerchez spătarul care a slujit domniei Țării Moldovei în timpul lui Moise Movilă

(1630-1631). Acesta și sora sa, despre care nu știu cum se va fi numit, și-au împărțit în vremea lui Moise Movilă niște țigani. Acest fapt s-a întâmplat probabil pentru că părinții le murise.

11. Gheorghe Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, vol. IV, partea I, Iași, 1915, pp. 7-9.
12. Ioan Caproșu, Petronel Zahariuc, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. I, acte interne (1408-1660), Iași, Editura Dosofoei, 1999, p. 480, nr. 419.
13. *Ibidem*. A se vedea și volumul III de *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, acte interne (1691-1725), editat de Ioan Caproșu, Iași, Editura „Dosofoei”, 2000, p. 71, nr. 90. Ulița Mare este vechea Ulița Boierească. Ea se întindea din fața Curții gospod până la casa dintre Tudor apod și Giurge. Ulița Mare continua cu Ulița Sârbească (Gheorghe Băileanu, *Iașul în secolul al XVII-lea*, partea I, extras din „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 11-12 din 1964, p. 6).
14. Maria Dvoracek, Georgeta Crăciun, *Proprietatea răzeșească și dreptul la protimis în Moldova la sfârșitul secolului al XVIII-lea până în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Analele Științifice ale Universității Alexandru I. Cuza din Iași”, serie nouă, XXXIV, 1988, pp. 3-12.
15. Tudor Voinea, în *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coord. Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, București, 1988, pp. 291-292, voce: medelnicer.
16. Petronel Zahariuc, *Istoria Mănăstirii Dealul Mare (Hadâmbul) – de la întemeiere la începutul veacului al XVIII-lea*, în *Mănăstirea Hadâmbu. 350 de ani de istorie și spiritualitate*, volum editat de Calinic Botoșăneanu și Daniela Livadaru, tipărit cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Iași, Editura Doxologia, 2009, p. 60.
17. Alexandru I. Gonța, *Miron Costin*, în idem, *Studii de istorie medievală*, texte selectate și pregătite pentru tipar de Maria Magdalena Székely și Ștefan Sorin Gorovei, cu un cuvânt introductiv de Ioan Caproșu, Iași, Editura „Dosofoei”, 1998, p. 380.
18. Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. II, pp. 55-56, nr. 52 și 53.
19. *Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Statului*, vol III (1653-1675), întocmit de Mihai Regleanu, Doina Duca, Constanța Negulescu, Veronica Vasilescu, Cornelia Crivăț, București, Editura Direcției Generale a Arhivelor Statului din România, 1968, p. 219, nr. 974 (în continuare se va cita CDM).
20. Ioan Antonovici, *op. cit.*, pp. 259-261, nr. CCCXXIV. La doi august 1676, Ștefan Cerchez se afla în dregătoria de ceașnic.
21. La tronul Moldovei s-au succedat nu mai puțin de 7 domni în perioada 1663-1676.
22. Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. II, pp. 81-82, nr. 84.
23. *Ibidem*, p. 114, nr. 124.
24. *Ibidem*, pp. 143-144, nr. 159; vezi și CDM, vol. III, p. 316, nr. 1462.
25. Ioan Antonovici, *op. cit.*, vol. II, Bârlad, 1912, pp. 7-8, nr. III.
26. Gheorghe Arion, *Mănăstirea Grădeni-jud. Vaslui. Legendă și adevăr istoric*, ediția a III-a revăzută și completată de noi documente, București, Editura Fundației „Premiile Flacăra-România”, 2001, p. 18.
27. Constantin Solomon, C. A. Stoide, *Documente tecucene*, vol. III, sec. XVII-XIX, Bârlad, 1912, p. 20, nr. XXI.
28. Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. II, pp. 175-176, nr. 199.
29. *Ibidem*, pp. 185-186, nr. 212. Locul de casă îl cumpărase Enache Palade de la Ștefan și soția sa Catrina în vremea domniei lui Vasile Lupu, înainte de a arde tătarii Iașul, cu suma de 30 de lei bătuți și postav de două haine.
30. *Ibidem*.
31. Petre Strihan, în *Instituții...*, pp. 111-112, voce: comis.
32. Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XXII, Iași, 1929, p. 17, nr. 19.
33. Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. II, p. 262, nr. 286. Vasile Lupu, în timpul domniei sale, a cumpărat de la Chira Cojocariul locul de casă și l-a dat cerchezilor în momentul în care aceștia au venit la Iași. După moartea lui Vasile, Ecaterina a dat locul de casă roabei sale Hapca pe care vroia să o căsătorească cu lane postelnicul. Întrucât acesta a murit roaba s-a căsătorit cu Anastasie. Împreună cu acesta, Hapca a vândut la 23 septembrie 1669 locul de casă lui Teofan călugărul.
34. Petronel Zahariuc, *Istoria Mănăstirii Dealul Mare...*, p. 60. Este vorba despre mănăstirea Hadâmbul. A se vedea imaginea actuală a mănăstirii (Fig. 19).
35. CDM, vol. III, p. 407, nr. 1924.
36. *Ibidem*, p. 428, nr. 2029.
37. *Ibidem*, p. 439, nr. 2092.
38. *Ibidem*, p. 440, nr. 2098.
39. Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. II, p. 340, nr. 365.
40. Gheorghe Ghibănescu, *Surete...*, vol. VII, p. CXXII.
41. N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 122.
42. Gheorghe Ghibănescu, *Surete...*, vol. VII, p. CXXII.
43. Elena Monu, *Istoria unei familii-Costache*, Iași, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2007, p. 29.

44. Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați de la origini până la 1918*, partea I, Galați, Editura Porto-Franco, 1994, p. 108.
45. Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*, în idem, *Opere. Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Editura Minerva, 1982, p. 233.
46. *Ibidem*, p. 234.
47. *Ibidem*, p. 235.
48. *Ibidem*, p. 236. Movila Răbăia este situată din punct de vedere geografic pe Prut (în fostul ținut Fălciu) în dreptul localității Albița, în sudul satului cu aceeași denumire (Merlan Vicu, *Movila Răbăiei-o enigmă a preistoriei?*, în „Prutul”, anul II, nr. 6(15), iunie 2002, p. 11).
49. Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, *De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu, București, Editura All Educational, 2000, p. 108.
50. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 237.
51. Ciprian-Gică Toderașcu, *Istoria satului Crăciunești, de la prima mențiune documentară până la începutul secolului al XIX-lea*, în „Elanul”, anul XI (2009), nr. 80-82, pp. 30-32.
52. Gheorghe Ghibănescu, *Surete...*, vol. VII, p. CXXII.
53. Petre Strihan, *Instituții...*, p. 350, voce: paharnic.
54. Ioan Antonovici, *op. cit.*, pp. 259-261, nr. CCCXXIV.
55. Gheorghe Ghibănescu, *Surete...*, vol. VII, p. CXII.
56. Ioan Antonovici, *op. cit.*, pp. 168-173, nr. CLXXXIX.
57. Gheorghe Ghibănescu, *Surete...*, vol. VII, p. CXXII. La 17 martie 1679 Ștefan Cerchez comis a cumpărat Edoaea părțile sale din satul Tupilați de pe valea pârâului Elan, din ținutul Fălciu.
58. Idem, *Ispisoace...*, vol. IV, partea I, p. 23, nr. 18. Ștefan Cerchez postelnic a primit danie din partea Anisiei, fata Edoaei, părțile ei din Puțenii cu apă.
59. Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. II, p. 494-495, nr. 554.
60. N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 124.
61. Gheorghe Ghibănescu, *Surete...*, vol. VII, p. CXXII.
62. Idem, *Ispisoace...*, vol. IV, partea I, p. 23, nr. 18.
63. *Ibidem*, pp. 48-49, nr. 34.
64. Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. II, p. 494-495, nr. 554.
65. *Ibidem*. Dughenele și locul de casă de pe Ulița Piciorogoe (situat între Gurea și Dimoia și care valora 30 lei bătuți) fuseseră cumpărate de Ștefan Cerchez și soția sa Acsița de la Ștefan și soția sa Catrina. Locul de casă de pe Ulița Chervăsăriei fuseseră cumpărat de cerchez de la Alexa Grecul și de la soția sa Urșă cu 55 lei bătuți.
66. *CDM*, vol. IV, p. 108, nr. 702.
67. N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 124.
68. *CDM*, vol. IV, p. 170, nr. 711.
69. Elena Monu, *op. cit.*, p. 31.
70. Ion Neculce, *op. cit.*, pp. 275-276.
71. *Ibidem*.
72. Nicolae Costin, *Letopisețul Țerei Moldovei de la Ștefanu sin Vasile Vodă, De unde este părăsitu de Miron Costin logofetul de pre isvoadele lui Vasile Damianu ce au fost treti logofetu, a lui Tudosie Dubău logofetu și altora*, în Mihail Kogălniceanu, *Cronicele României sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei*, tom. II, *Letopisețul Moldovei (1662-1711)* de Nicolae Costin; *A doua domnie a lui Nicolae Alexandru Mavrocordat în Moldova (1711-1716)* de Acsinte Uricariu; *Letopisețul Moldovei (1662-1793)* de Ion Neculce, București, 1872, p. 29.
73. *Ibidem*.
74. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 303. Că Ștefan Cerchez a fost camarad de arme al lui Constantin Cantemir, am arătat ceva mai sus, când a fost vorba despre bătălia de la Movila Răbăia. Despre prietenia celor doi va fi vorba câteva rânduri mai jos.
75. *CDM*, supliment I, pp. 305-306, nr. 972.
76. Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. II, p. 553-554, nr. 629.
77. Florin Marinescu, Ioan Caproșu, Petronel Zahariuc, *Documente românești din arhiva mănăstirii Xiropotam de la muntele Athos, Catalog*, vol. I, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2005, p. 95, nr. 158.
78. Gheorghe Ghibănescu, *Surete...*, vol. VII, pp. 135-136, nr. CXI.
79. Idem, *Ispisoace...*, vol. V, partea a II-a, Iași, 1923, p. 119. La 23 iunie 1686, Ștefan „vel” comis a cumpărat de la Ilie, feciorul Alexandrei, toată partea lui ce era între hotarul Bălăneștilor și cel al Crăciuneștilor de pe Elan.
80. Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. sec. XIV-XVIII*, București, Editura Enciclopedică română, 1971, p. 374.
81. Maria Magdalena Székely, *Sfetnicii...*, p. 484.
82. *Ibidem*.
83. Ioan Antonovici, *op. cit.*, vol. II, pp. 7-8, nr. III.
84. Laurențiu Chiriac, *Monumentele religioase medieval din zona Bârladului*, ediția I, Iași, Editura Kolos, 2007, p. 237; vezi și Ioan Antonovici, *Frații Gheorghe și Roșca Codrianu*, Bârlad, 1908, pp. 16-28. Un memoriu din 1820 al spătarului Ioan Codrianu arată că la 1816 un egumen al Mănăstirii Grăjdeni a declarat că Ștefan Cerchez comisul și boierii Costăchești au ridicat schitul Grăjdeni. În 1689 schitul a fost închinat mănăstirii Vatoped de la muntele Athos. Pe locul acestui schit se găsește acum o biserică nou zidită în jurul anilor 1860-1870 (Florin Marinescu, *Contribuții privitoare la relațiile dintre Țările Române și mănăstirea Vatoped de la Muntele Athos*, în *In honorem Ioan Caproșu*, volum îngrijit de Lucian Leuștean, Maria Magdalena Székely, Mihai-Răzvan Ungureanu, Petronel Zahariuc, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 294).
85. Între ctitorii răposați și stăpâni ai moșiei Frunțișeni apar menționați Anița Palade, soțul ei Ștefan Cerchez și fiul lor Gheorghe (Ioan Antonovici, *Frații...*, p. 108, nr. LVIII). A se vedea și înfățișarea actuală a mănăstirii Grăjdeni (Fig. 21, 22).
86. Maria Magdalena Székely, *Sfetnicii...*, p. 484.
87. Chiar dacă suntem departe de epoca lui Ștefan cel Mare, cea a lui Vasile Lupu sau a urmașilor săi la tronul Moldovei până la începutul secolului al XVIII-lea a fost la fel de încărcată din punct de vedere simbolic (de văzut: Ștefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *Princeps omni laude maior...*, pp. 304; Dumitru Năstase, *Coroana împărătească a lui Vasile Lupu*, în *De potestate. Semne și expresii ale puterii în Evul Mediu Românesc*, studii și articole de Dumitru Năstase, Ștefan S. Gorovei, Benoît Joudiou, Sorin Iftimi, Maria Magdalena Székely, Petronel Zahariuc, cu o notă de Petre Ș. Năsturel, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2006, pp. 131-143.
88. *CDM*, vol. III, p. 407, nr. 1924; Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. II, p. 494-495, nr. 554.
89. Voica Pușcașu, *Actul de ctitorie ca fenomen istoric în Țara Românească și Moldova până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, București, 2001, pp. 191-196.
90. Laurențiu Chiriac, *op. cit.*, p. 237.
91. Gheorghe Ghibănescu, *Surete...*, vol. VII, pp. 264-265, nr. CCXXIV.
92. Aurel V. Stan, *Documente putnene*, vol. I, *Vraneca, Odobești, Câmpuri, Focșani*, 1929, pp. 44-46, nr. 65.
93. Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. II, p. 576-578, nr. 656.
94. Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor din Moldova*, București, Editura Direcției Patrimoniului Cultural, 1974, p. 346.
95. *CDM*, vol. IV, p. 275, nr. 1219.
96. *Ibidem*, supliment I, pp. 314-315, nr. 997.
97. Gheorghe Ghibănescu, *Surete...*, vol. VII, p. CXXII.
98. Ioan Antonovici, *Documente...*, vol. III, pp. 155-160, nr. CLXXIV.
99. *CDM*, vol. IV, p. 281, nr. 1246.
100. *Ibidem*, p. 285, nr. 1262.
101. Gheorghe Ghibănescu, *Surete...*, vol. VII, pp. 142-143, nr. CXVII.
102. Sergiu Bacalov, *op. cit.*, p. 135.
103. Dimitrie Cantemir, *Viața lui Constantin Cantemir*, p. 139.
104. *Ibidem*, p. 140.
105. *Ibidem*, p. 145.
106. *Ibidem*, p. 139.
107. *Ibidem*.
108. *Ibidem*, p. 140.
109. *Ibidem*, p. 141.
110. *Ibidem*.
111. *Ibidem*.
112. *Ibidem*, p. 142.
113. *Ibidem*, p. 143.
114. *Ibidem*.
115. *Ibidem*, p. 144.
116. *Ibidem*.
117. *Ibidem*.
118. *Ibidem*, p. 145.
119. *Ibidem*.
120. *Ibidem*.
121. Ecaterina Țarălungă, *Dimitrie Cantemir. Contribuții documentare la un portret*, București-Chișinău, Editura Litera-Internațional, 2004, p. 69.
122. În decembrie 1691 a avut loc decapitarea fraților Costin, hatmanul Velicico și Miron cronicarul (Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, antologie, table cronologic, prefață și note de Ion Verdeș, Iași, Editura Albatros, 1977, p. VII).
123. Toma G. Bulat, *Documentele mănăstirii Văratec*, Chișinău, 1939, pp. 113-114, nr. XXXIV.
124. Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. III, pp. 18-20, nr. 24.
125. Gheorghe Ghibănescu, *Ispisoace...*, vol. V, partea I, p. 154.
126. Florin Marinescu, Ioan Caproșu, Petronel Zahariuc, *Documente...*, p. 100, nr. 170.
127. Gheorghe Ghibănescu, *Ispisoace...*, vol. V, partea I, p. 155.
128. Ciprian-Gică Toderașcu, *Istoria satului Crăciunești...*, pp. 30-32.
129. *Ibidem*.

130. Dan Smântănescu, *Drumurile lui Ion Neculce*, București, Editura Sport-Turism, 1984, p. 120.
131. Ion Neculce, *op. cit.*, pp. 345-347. Ștefan Cerchez îl cunoștea pe Mehmet pașa încă de la domnia lui Constantin Cantemir Vodă.
132. *Ibidem*.
133. Nicolae Stoicescu, *Dicționar...*, p. 374.
134. Alexandru Pînzar, O carte inedită de la Mihai Racoviță voievod, în „Analele Putnei”, revistă editată de „Centrul de cercetare și documentare Ștefan cel Mare al Sfintei Mănăstiri Putna, cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și rătăduților, anul II (2006), nr. 1-2, p. 167.
135. Dan Smântănescu, *op. cit.*, p. 122.
136. *Ibidem*, p. 123.
137. Gheorghe Ghibănescu, *Ispisoace...*, vol. IV, partea I, pp. 17-18, nr. 10.
138. Gheorghe G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 192, nr. 2.
139. CDM, supliment I, pp. 325-326, nr. 1034.
140. Ioan Caproșu, *Documente...*, vol. III, pp. 79-80, nr. 99.
141. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 379.
142. Dan Smântănescu, *op. cit.*, p. 146.
143. Gheorghe Ghibănescu, *Surete...*, vol. VII, pp. 265-266, nr. CCXXIII.
144. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 153. Ruxandra era fiica lui Constantin Cantemir cu cea de a doua soție a sa, Ruxandra Gane.
145. Toma G. Bulat, *op. cit.*, pp. 118-119, nr. XXXIX.
146. Laurențiu Chiriac, *op. cit.*, p. 237.
147. Gheorghe Ghibănescu, *Ispisoace...*, vol. V, partea I, pp. 17-18, nr. 10.
148. Radu Rosetti, *Familia Rosetti*, vol. I, *Coborătorii Moldovei ai lui Lascaris Rousaitos*, București, 1938, pp. 61-62, nr. 1, 2.
149. Ștefan Cerchez a dat lui Ion Palade o parte din satul Bălășești și un bătrân din satul Tomcești (Ioan Antonovici, *Documente...*, vol. III, p. 309). Acșița Cerchez, după moartea soțului, a făcut danie vărului său Ion Paladi vel spătar și jupănesei sale toate cumpărăturile și daniile întărite ei și comisului de Constantin Cantemir (*Ibidem*, pp. 166-167).
150. Ioan Antonovici, *Frații...*, p. 23, nr. XI.
151. Gheorghe Ghibănescu, *Surete...*, vol. VIII, Iași, 1914, p. 154, nr. CXXV.
152. Ștefan Adronache, *Documente istorice tecucene*, vol. I, sec. XVII, Tecuci, Editura Bibliotecii Municipale „Ștefan Petrică”, 2001, pp. 125-126, nr. 124.
153. Gheorghe Ghibănescu, *Surete...*, vol. XXII, p. 17, nr. 19.
154. Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. III, pp. 127-129, nr. 148.
155. Toma G. Bulat, *op. cit.*, pp. 120-121, nr. XLI.
156. Gheorghe Ghibănescu, *Ispisoace...*, vol V, partea I, 1921, pp. 141-143, nr. 21.
157. *Ibidem*, pp. 158-160, doc. E.
158. Radu Rosetti, *op. cit.*, pp. 61-62, nr. 1, 2. Fina lui Ștefan Cerchez se pare că nu a trăit prea mult. Când tatăl său a fost exilat în Rusia, împreună cu mama sa Acșița a plecat în Țara Ungurească unde și-a găsit sfârșitul prin 1711. Moșia de la Tupilați (azi în comuna Găgești, județul Vaslui) a ajuns în stăpânirea fratelui său Ștefan Rosetti.
159. *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*, ediție îngrijită de Nestor Camariano, Adriana Camariano-Cioran, București, Editura Academiei, 1965, p. 9.
160. *Letopisețul Țării Moldovei de la Istrate Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir (1661-1705)*, Editat de C. Giurescu, București, 1913, p. 93.
161. *Ibidem*, p. 93.
162. Gheorghe Ghibănescu, *Ispisoace...*, vol. V, partea a II-a necompletă, Iași, 1923, p. 56, nr. 6.
163. *Ibidem*, p. 120.
164. Mihai Costăchescu, *Satul Prigoreni cu trupurile sale: Avrămeni și Rătul, din județul Iași (schiță istorică)*, extras din „Ion Neculce”, nr. 5, 1925, Iași, Editura tipografiei „Lumina Moldovei”, p. 15.
165. Gheorghe Ghibănescu, *Ispisoace...*, vol. V, partea I, p. 155.
166. Idem, *Surete...*, vol. VII, pp. 265-266, nr. CCXXIII.
167. Ioan Antonovici, *Documente...*, vol. III, Bârlad, 1915, p. 166, nr. CLXXXVIII.
168. Laurențiu Chiriac, *op. cit.*, p. 238.
169. Ioan Antonovici, *Documente...*, vol. III, pp. 166-167, nr. CLXXXVIII.
170. *Ibidem*, p. 167.
171. Zamfira Pungă, *Familia Palade în istoria modernă a românilor*, teză de doctorat susținută la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Coord. științific: prof. univ. dr. Vasile Cristian, f. a., p. 35. După Zamfira Pungă, Gavril Palade vistiernicul a avut un copil cu numele de Enache care a fost căsătorit cu Vasilica însă despre care nu există nici o certitudine că ar fi fost fiica lui Matei Roșca.
172. Ioan Antonovici, *Documente...*, vol. III, pp. 155-160, nr. CLXXIV.
173. Gheorghe Arion, *op. cit.*, p. 19.
174. Ioan Antonovici, *Frații...*, p. 108, nr. LVIII.
175. Gheorghe Bezviconi, *op. cit.*, p. 190.
176. *Ibidem*, p. 193, nr. IV. Este vorba despre un loc de casă situat în Iași lângă casa lui Vasile Borzianul. Acest loc îl cumpărase Ștefan Cerchez de la Marcu Sârbul și îl dăduse fiului său Nicolae.
177. *Ibidem*. Același document de la nota anterioară vorbește despre o pricină iscată între familia lui Nicolae Cerchez și cea a lui Teodor Moțoc. Acesta din urmă, după moartea lui Nicolae, a asuprit-o pe Maria Cerchez prin încălcarea unui stângen din locul de casă primit de la socru ei, Ștefan Cerchez.
178. *Ibidem*.

Sate și foste sate

ARMĂȘENII

- Scurt istoric -

Sergiu ȘTEFĂNESCU

Satul Armășeni există și astăzi. Se află în partea de nord-vest a județului Vaslui și aparține, din punct de vedere administrativ, de Comuna Băcești.

În acest material ne propunem să facem cunoscute aspecte din istoricul său, iar pentru început vom prezenta câteva spicuiuri din istoria sa mai nouă.

Extragem și prezentăm succint, o serie de informații din volumul *Tezaurul toponimic¹ al României, seria A – Moldova*. Observăm că prima sa mențiune vine de la 1772, când era sat în ținutul Vaslui, ocolul Fundului. Este menționat că la 1838 pierduse o parte din teritoriu (probabil un bătrân, care se retrăsese 2 km spre sud) pe care ia ființă satul A Treia Parte. La 1974 acesta este contopit cu satul Băcești. Din aceeași sursă de informații, aflăm că satul Armășeni a aparținut, din 1865, de comuna Dumești; la 1906 a fost alipit comunei Todirești; în 1925 Armășeni a fost pentru scurt timp comună, el însuși; în anul 1929 a fost alipit comunei Tansa. Între anii 1931 și 1950 a aparținut de comuna Dumești, iar din decembrie 1950 până în prezent, aparține de comuna Băcești.

Prezentăm și o altă informație oferită de *Dicționarul Geografic al județului Vaslui²*. La 1889, Armășeni era descris ca sat situat în partea de vest a satului Dumești, plasa Fundurile și se afla pe coasta de sud-vest a dealului Rângoia. Existau 42 de familii cu 240 suflete și avea 328 ha teren.

De aici aducem informații privind istoria veche a satului și începem prin a prezenta succint vestigiile arheologice descoperite pe teritoriul

său.

Pe raza satului, este semnalată, fără a se preciza amplasamentul, o așezare cucuteniană³.

În punctul *Pe Seliște*, la N de sat, sus, sub Țiclaul Țibăneștilor, s-a aflat vatra veche a satului. Resturile ceramice datează din cultura *Cucuteni...* și din secolele XVI-XIX⁴.

Pe tarlaua Inăria. În partea de vest, spre șesul Gârbovățului, la poalele dealului, de o parte și de alta a unui pâraiaș, s-au găsit resturi ceramice din secolele (II) III-IV e.n. și XVI-XVIII⁵.

Sus pe platou. De la 200 m, S-E de precedent, o așezare pe o terasă înaltă a dealului Propita, deasupra (pârâului) Gârbovăț, la 80-150 m, N, de stâlpul nr. 23 al unei linii electrice, s-au găsit o așchie de silex și resturi ceramice din secolele XI, XII, XII/XIII, XV/XVI-XVIII. Aceasta pare a fi prima vatră de locuire a satului⁶.

Pe tarlaua Propita. Jos, lângă șes, pe un bot de deal, delimitat spre sud-est de un drum de pământ, iar spre VNV de un canal de desecare, la 50-150 m, V de stâlpul nr. 22 al aceleiași linii electrice am descoperit locuiri *Crîș, Cucuteni, Horodiștea-Foltești, etapa Gorodsk-Ustatovo, Noua, Hallstatt, Sântana de Mureș* și din secolele XVII/XVII-XVIII⁷. Aici poate a fost o vatră de prisacă.

La vest de sat. La 300 m, vest, de sat și la 500 m, E, de Gârbovăț, pe un versant însoțit, sub o linie electrică, în jurul stâlpului 14/8, de pe o mică suprafață s-a recoltat material ceramic din secolele XI, XIV/XV-XVIII⁸.

La Pod La Roșu. La 200 m, S, de podul mare de beton de peste

Gârbovăț, pe DN 15 D, între albia actuală a râului Bârlad și o alta mai veche, am descoperit resturi ceramice din secolele XVII-XVIII. Credem că locuirea este mai veche și continuă, mai jos, acoperită de aluviunile aduse de apă⁹.

Apreciam că din punct de vedere arheologic, teritoriul satului a fost multumitor cercetat de noi. Nu a fost cercetată suprafața acoperită cu pădure și islazul, dar care nu credem că ar păstra cine știe ce vestigii arheologice.

De aici vom încerca să facem referiri la documentele scrise ce privesc istoria acestei așezări.

Istoria veche a acestui sat se pare că începe odată cu invazia și așezarea pe aceste teritorii a cumanilor, în secolele X-XI. Atunci, cumanii au ajuns și pe Bârladul superior, pe afluentul său Gârbovăț, unde la sud de actualul sat Vovriești¹⁰, la poala dealului, lângă o buclă a Gârbovățului, în tarlăua Trofinoaia¹¹, se instalase, de la înființarea sa, din sec. VII/VIII, actualul sat Țibăneștii Buhli.

Noii veniți au bulversat pe puținii locuitori ai satului. O parte s-au refugiat în pădure, la cca. 600 m, ESE, de halta CFR Suhuleț, unde au și rămas; o altă parte din locuitori (câteva familii) s-au retras în pădurea de pe platoul vestic al dealului Propita¹². După un timp, puțini din cei care au părăsit satul Țibăneștii Buhli s-au întors pe vechea vatră și au reînființat satul.

Cei de pe platoul dealului Propita au întemeiat un nou sat, care peste secole se va numi Armășeni.

Așadar este dovedită arheologic și fără dubii înființarea și continuarea, fără întrerupere, a existenței satului Armășeni, de la jumătatea secolului XI și până astăzi.

Documentar, satul are două atestări. Prima datează din 1399, noiembrie 28¹³, constatată în urma cercetărilor noastre pe teren, privind conținutul actului de la 1399. A doua atestare datează de la 1625, martie 15¹⁴. Revenind la prima atestare documentară, cea de la 1399, rezultatul cercetărilor noastre, (publicate¹⁵), însoțite și de o hartă, certifică clar, fără dubii, că cel de al doilea sat, atribuit lui Țiban, "...pe Bârlad, în gura Crasnii...", este satul ce va purta numele de Armășeni. Dealtfel, uricul lui luga vv., atestă direct și indirect, patru sate: Țibăneștii¹⁶ (deveniți „ai Buhlei”), Armășenii, Suhulețul¹⁷ („apoi drept către Suhuleț”) și Pâncești¹⁸ („din drum ce mergi în satul Pâncova”).

O hotarnică de la 1746, august 5¹⁹ descrie amănunțit și exact hotarele în actul de la 1399, partea convenită celui de al doilea sat.

Mergea din Țiclaul Țibăneștilor, în Zarea Gârčenilor, întorcându-se pe pârâul Crăești (Crasna), în drumul Pancovei.

Timp de peste două secole nu dispunem de nici o informație privind Armășenii. Abia la 1625, martie, 15²⁰ se face o vânzare de ocină în Armășeni. Atunci apare un Carp Lungu, armaș, fecior lui Gavrilă Lungu din Olășei²¹, care cumpără mari părți din moșia Armășenilor și din Valea Rângoanei, de la Miron din Gârcina²² cu 180 lei și care dă numele boieriei sale, satului.

Acest Carp Lungu este în prima jumătate a secolului XVII un personaj cunoscut, primind însărcinări de la domnie pentru rezolvarea a diverse pricini. (ex. la Mânăstirea Rafaila și moșia Oșeștilor). El a dat numele de Carp urmașilor săi²³, a cumpărat satul și moșia Țibănești. Din urmașii acestui Carp se trage și P.P. Carp, fost prim ministru al României în prima Jumătate a secolului XX.

Prezentăm succinte date privind cumpărarea satului și moșiei Armășeni de către Carp Lungu, așa cum se găsesc ele în hotarnica de la 1746 și nu numai. Extragem din afirmațiile hotarnicului însărcinat de domnie să facă hotarnica Armășenilor, „...am mers la satul Armășeni și la (o) vale ce se cheamă Rângoia care moșii sunt pe apa Bârlăzelului la Podul Lungului²⁴. Aceste moșii sunt cumpărătura lui Alistarh vel spătar de la Nastasia femeia Sandului, fecior lui Ilia Lungului, nepotul Lungului Armaș și de la feciorii ei Ion și Anton și de la fiică-sa Dochța. Vânzare ce s-a făcut cu zapisul din 1743 mai 15.

Această moșie fusese cumpărătura a Lungului armașu, cu mărturii și ispisoc de la Vasilie Vodă din 1646 mart 15. Lungu cumpărase această moșie astfel: 1/3 din Armășeni cu vad de moară pe Drăgușana²⁵ și cu poiană de fânaț de la Neaniul, fiul lui Marco Motrea, cu 20 ughi. Altă 1/3 din Armășeni cu vad de moară în Bârlăzel, cu fânaț și cu prisacă, cumpărate de la un Petrیمان cu un cal prețuit 80 lei.

Urmașii Lungului mai prezintă și alte zapise și mărturii de la oameni buni și bătrâni pentru părți de moșie și o parte din alt vad de moară la apa Bârlăzelului, unde a fost moara lui Marcu și alte părți pe care le-a cumpărat de la Miron din Gârcina, cu 10 zloți.

A mai fost prezentat și alt zapis „...din văleat 1625 mart 15, de la Miron din Gârcina... care vinde... din sat din Armășeni până la Rediul lui Țigan și Rângoia valea în sus...le-a vândut Lungului de Olășei pentru

180 lei. Tot acest loc este stălpit (și întărit) cu zapis cu peceti (de) degete a megieși și răzeși... a fost scris de preotul Misail din Sohuleț în casa lui lurașco din Hodoreni.

Toate aceste părți întăresc complet moșia satului Armășeni.

Prezentăm câteva extrase din documente ce se referă la armașul Carp Lungu, sau la satul Armășeni.

La 1627, mai 31²⁶, face plângere Stratul, feciorul Huhulei, ce au fost pârcaș la Soroca, în care părăște pe fratele său Vasile, un bețiv risipitor, care a vândut averea părintească, adică moșii, argint, aur, mărgăritar și alte provizii. Rămăsese doar jumătate din satul Negrești. Vasile (Huhulea) l-a vândut și pe acesta lui Lungu Armașul. Domnul hotărăște ca Lungu să dea acea jumătate de Negrești (înapoi) lui Strat și să-și ia banii de la Vasile.

La 1646, martie 25²⁷, Vasile vv. întărește lui Lungu, fost armaș, părți din satul Țibănești (ai lui Carp) cumpărate de la mai mulți proprietari și părțile din satul Armășeni, ținutul Vaslui, cumpărate..., ca și alte părți din satul Găureni.

La Iași, la 1662, iulie, 9²⁸, la Eustratie Dabija vv. „...s-au pârât în fața noastră feciorii Leontesei din Hodoreni cu feciorii Lungului ci-au fost armaș, pentru o moară și niște cas(e)ce sunt pe Bârlăzel, la sat la Băcești, zicând fiii Leontesei că acea moară și casele sunt făcute pe locul lor și au arătat și niște drese de pâră și de ferăie cu care s-au pârât cu Lungul la Gheorghe Ghica Vodă și la Stefan Vasilie Vodă. Feciorii Lungului au arătat un zapis mincinos de cumpărătură și au pierdut. Feciorii Leontesei au pus 12 zloți ferăie”.

Din informațiile cuprinse în „*Condica Liuzilor*”²⁹ reținem că la catagrafiile din mai 1820, Armășenii aveau 33 liudi și era stăpânit de vistiernicul lordache Ruset. La catagrafia (recensământul) de la 1831, satul avea 27 liudi (capi de familie) și era stăpânit pe lângă vistiernicul Ruset și de vistiernicul C. Gorgos.

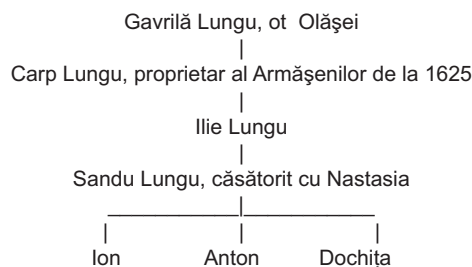
Revenim la uricul de la 1399 și aflăm că după judecata din Divanul Moldovei³⁰, Constantin Ipsilanti Vodă, în buiurdiul său din 1801, martie 20, împreună cu boierii din divan, stabilesc ca hotarul dintre Țibănești și Armășeni – pricină veche – să se facă după documentul de la 1399. Tot atunci s-a decis ca toate trei hotarnicele făcute de Cheșco uricar³¹ să nu se ia în seamă, iar despărțirea dintre moșiile Țibănești și Armășeni să se facă după semnele înscrise în uricul sârbesc de la 1399.

S-a hotărât să se caute hotarele începând cu movila găunoasă, deoarece: „...din această movilă se despart patru moșii, Țibăneștii, Armășenii, Hodoreni și Mălineștii care hotar din vechiu și până acum tot așa s-a păzit, neștrămutat și din dreapta linie a acelei movile, nici una dintre moșii nu poate trece în cealaltă...”. Însărcinat cu identificarea hotarelor a fost Barbu Târșoreanu, Acesta, după multă muncă, nu a reușit să găsească hotarele, deoarece a plecat cu măsurătoarea din alt loc decât se arată în uric și în sens invers³².

Ajungând la hotarul dintre Țibănești, Băcești și Armășeni, spune: „...despărțirea dintre Armășeni și Băcești...se cade a fi la gura Crăoanei, sau Crasnei, unde dă în Bârlad dar dacă prin cercetarea ce s-a făcut s-au găsit patru guri ale Crasnei și care va fi aceea care o pomenește hrisovul nu se poate dovedi, decât numai că stăpânirea dintre Băcești și Armășeni drept acel loc s-ar fi găsit de 50 de ani încoace pâr la gura Crăoanei seci, ce să varsă în Gârbovăț”.

Deoarece la divanul domnesc nu s-a apelat la un traducător bun, iar în teren nu au putut fi identificate reperele, (1399-1801- după 402 ani (!) n. ns.) actul a fost considerat fals – plastograf și a fost rupt în trei bucăți...

Pentru a clarifica și alte episoade din istoricul acestui sat, prezentăm și alte extrase din hotarnica Armășenilor datată 1746, august 5. În acest document se spune că moșia era cumpărătura lui Alistarh vel spătar de la urmașii Lungului. Pentru o mai bună înțelegere am întocmit o spiță a neamului lui Carp Lungu, atât cât ne-au permis datele de care dispunem. Astfel:

Revenim la hotarnică. Hotarnicul arată că în baza poruncii

domnești „...a strâns megieși de primpregiur precum Lupu și Vasile Buhlea, mazilii din Țibănești, ce se hotărăsc din sus cu Armășenii, pe Ilie Gândul ginere lui Andronic cămărașul, ce are moșie ... în Leucușeni și Mălinești³³, ce să hotărăsc pre din gios și despre răsărit cu Armășenii și vale Rângoai; și alți răzeși ce erau de baștină în Leucușeni și Mălinești ca Andrei Jepiu, Neculai Jepiu, Ursache Jepiu, Gheorghită Neghină, Lupul a Sării (Săroiul, n. ns.) și Gheorghe, ce s-au răspuns toți nepoți și strănepoți ai lui Iurașco”.

Cu cei de mai sus au loc discuții și contestări privind locurile prin care va trece hotarul. Răzeșii din Leucușeni aduc un uric sârbesc din 6961 (1453), octombrie 22 dat lui Ivan Arbure pentru Leucușeni. Neînțelegerile continuă până stabilesc în teren seliștea Leucușenilor, în capul văii Rângoaei, din jos seliștea Mălineștilor la vadul Săimenilor, iar seliștea Armășenilor pe Drăgușana, nu pe Bârlăzel.

După discuții intense s-a căzut de acord că zăpădit de la Miron din Gârcina, prin care s-au vândut multe părți din Armășeni și Valea Rângoaei ar fi bun, „...c-au dat mulți bani” (pe el - 180 lei).

Odată clarificate neînțelegerile privind hotarele, s-a trecut la fixarea și stălpirea lor. Așa s-a început: „Hotarul Armășenilor pe din gios, despre Mălinești, se începe dintr-un stejar în vârful dialului, cu bour, în rădiu din deal de movila găunoasă, se coboară prin rădiu la vale... la o arie... la vale pe muchia dealului... prin trei arii... toate cu pietre de hotar, o altă piatră de hotar este di vale de drumul mare³⁴, din sus de seliștea ce o fac Mălineștii, unde au fost vadul Săimenilor³⁵, la care piatră bate peste Bârlad prin poiană... și să sue la deal la codru pe un pisc pre din sus de un loc de prisacă³⁶ și se coboară la vale prin codru și apucă valea ezărului, pe sub buza piscului unde se pogoară drumul Gârcinilor în valea iazărului și apoi se sue la dial prin codru în vârful dialului unde se hotărăsc cu Gârcinii, cum merg șalte hotară în codru ce sunt alătore”.

Aceasta este toată latura dinspre est a moșiei Armășeni (n. ns.) cca. 7-8 km.

Apoi hotarnicul continuă: „Ne-am întors din nou la bourul din deal de movilă hotaru desparte, ... în sus, rădiul lui Țigan din Țibănești, iar la vale în gios este rădiul de Armășeni. Hotarul merge pe vârful dialului în sus, până la alt bour la via lui Țigan și de acolo tot în sus prin pădure... despre un loc de prisacă ce este în hotarul Armășenilor... la o altă piatră de hotar ce s-a pus unde este drumul ce vine de la Armășeni afară în Țibănești într-un pisc (dealul Propita, n. ns.) ce bate gura văii Drăgușanei, în curmezișul luncii până în hotarul Băceștilor. Aceasta este latura dinspre nord a moșiei Armășeni.

Hotarnica continuă cu latura de vest a moșiei. Apoi pe Drăgușana veche, până la capul podului ce este peste Bârlăzel³⁷ și merge drept prin luncă alături cu Băceștii și să sue la codru pe un pisc pe deasupra râpei Galbene³⁸, tot drept prin codru pe vârful dialului³⁹ până unde se hotărăște cu Gârcinii se încheie hotarul cu Băceștii (latura de vest, n. ns.). Latura dinspre sud a moșiei se găsea pe zarea Gârcenilor. Hotarnicul arată că apoi a măsurat și pământurile de pe moșia Armășeni și parte din valea Rângoaei, pe versanții dealurilor și pe tăblii, cu funie de 20 pași și pasul de 6 palme (cca. 28 m, n. ns.). S-a început cu costișa de răsărit. S-au măsurat pământuri late de o funie (cca. 28 m) și lungi de 13 funii (cca 364 m, n. ns.). Astfel că acestea aveau suprafața de cca 1,02 ha (n. ns.).

Pe acest versant al dealului s-au găsit 50 de pământuri. În partea de sus, dinspre apus, s-au aflat în două racle 44 de pământuri, tot de o funie lățime, lungi de câte 10 funii. S-au mai măsurat trei poienițe pe Gârbovăț, până la apa Drăgușanei Vechi, unde se hotărăște cu Băceștii. S-au mai aflat opt funii de iastă parte de Bârlad, șes de fânețe.

De cealaltă parte a Bârladului s-au găsit 30 de funii lungul cu 26 funii latul, fânaț⁴⁰. Alte cinci funii s-au mai măsurat în luncă dinspre Băcești păr în apa Bârladului⁴¹.

Întrucât pădurile nu se măsurau, așa s-a încheiat măsura moșiei Armășeni.

Astăzi putem aprecia că pădurile Armășenilor ocupau 2/3 din suprafața totală a moșiei.

Nu găsim necesar, iar spațiul nu permite să prezentăm și măsurătorile efectuate de hotarnic pe Valea Rângoaei, teritoriu aflat în afara moșiei actuale a satului Armășeni.

Pentru întregirea istoriei acestui sat, sperăm ca cercetătorii mai tineri să cerceteze cu atenție arhivele de după anul 1800.

NOTE

1. *Tezaur toponimic al României, seria A, Moldova, Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale; 1772-1988, Editura Academiei Române, București, 1991, p.19, col 1.*

2. *Dicționar Geografic al județului Vaslui*, de C. Chiriță, editat la București, în 1889, p. 16.
3. *Statornicie, Continuitate, Repertoriul arheologic al Județului Vaslui*, de Ghenuță Coman, p. 63, pct. VI.7.
4. Muzeul Ștefan cel Mare Vaslui, *Acta Moldaviae Meridionalis, XV-XX, I, 1993-1998, p. 162. Pct. 31 Pe seliște; Sergiu Ștefănescu „Cercetări arheologice și istorice în zona mediană a bazinului superior al râului Bârlad”.*
5. *Ibidem*, p. 162, pct. 32. Pe tarlaua Înăria.
6. *Ibidem*, p. 162, pct. 33. Sus pe platou.
7. *Ibidem*, p. 162, pct. 34. Pe tarlaua Propita.
8. *Ibidem*, p. 162, pct. 35. La vest de sat.
9. *Ibidem*, p. 162, pct. 36. La Pod La Roșu.
10. Comuna Băcești.
11. *AMM XV-XX, I*; p. 161, pct. 25 a. Pe tarlaua Trofinoaia (I).
12. Ase vedea Nota 6.
13. *Documenta Romaniae Historica, A, Moldova, vol. I, întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1975, p. 11-13. Doc. 9B.*
14. Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și Zapise*, vol. IV, p. 70-75, unde: „Miron din Gârcini vinde din sat din Armășeni până la Rediul lui Țigan”.
15. *AMM XXI, 1999-2000*, p. 100-112. Ase vedea harta de la p. 112.
16. Comuna Băcești, județul Vaslui.
17. Comuna Tansa, județul Iași.
18. Comuna Poienari, județul Neamț.
19. Gh. Ghibănescu, op. cit., IV, 2, p. 70-75.
20. *Ibidem*
21. Seliște la confluența Sacovățului cu Durăceasa, vezi *AMM XV-XX*, p. 194; pct. 179, apud Sergiu Ștefănescu.
22. Este actualul sat și comună Gârceni, județul Vaslui.
23. N. Iorga, *Doc. VII, 2, 81.*
24. Toponim rămas de la Carp Lungu, amintit și în alte documente.
25. Cf. Petru Condrea, *Dicționar Geografic al județului Roman*, Buc., 1891, p. 40, Drăgușana sau Chisălița, pârâu ce izvorăște din Dealul Mărului. Se unește la Crăești cu pârâul Zimbru și poartă mai departe numele de Crăiasca sau Toinarul și se varsă în Bârlad.
26. *DRH XIX, A, (1626-1628)*, Editura Academiei RSR, București, p. 306-307, doc.219.
27. *Catalogul Documentelor Moldovenești, vol. II (1621-1652)*, p. 366, doc. nr. 1897.
28. Gh. Ghibănescu, op. cit., III, 1, Iași, 1910, p. 218-219, doc 158.
29. Inclusă de Gh. Ghibănescu în *Surete și izvoade*, vol. XV, *Vasluiul, studii și documente, Iași, 1926, p. 261-162. (După Uricarul, vol. VI(VII)).*
30. Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și Zapise*, IV, 2, p. 51-55.
31. Hotarnice făcute în 7240 (1732) iulie 15; 7254 (1746), octombrie 2; 7273 (1765) iulie 10.
32. Noi, cu ocazia cercetărilor arheologice, am identificat hotarele și majoritatea reperelor din uric, după cca. zece ani de treceri repetate pe teren. Au fost făcute cunoscute în *AMM XXI*, p. 100-112.
33. Mălinești, Leucușeni și Rângoai sunt seliști, foste sate, în partea de vest a comunei Dumești, județul Vaslui.
34. „Drumul Mare”- sau al Bacăului, mergea în acel loc paralel cu râul Bârlad.
35. „Vadul Săimenilor”, toponim existent și azi, se găsea la limita actuală dintre satele Dumeștii Noi și Armășeni; prin el se trecea Gârbovățul. Azi: „Pe Semeni=Pe Dealul Beciului”.
36. Vezi *AMM XV-XX, I*, p. 169, pct. 64. La capătul piscului Ezer, cf. S. Ștefănescu, O prisacă din sec. XV-XVIII, pe moșia Mălinești.
37. Se găsea la est de Băcești, chiar lângă sat.
38. Un pârâu ce aduce la ploi mari, un măr galben. Iese din pădure și curge pe islazul fostului sat Ezer. Toponim existent.
39. „Vârful Dealului” – culmea de deal ce urcă dinspre Băcești spre Gârceni și iese în Zarea Gârcenilor, la vest de Schitul Mălinești.
40. Deci 50-60 ha fânaț, pe unde este acum gara Băcești (Constantin Prezan), Baza de recepție.
41. La est de actuala Grădină publică a Băceștilor.

Un episod al politicii ecleziastice a mitropoliei Kievului la sfârșitul sec. al XIV-lea, cu referiri la Moldova

Theodor HARDON

În cronicile rusești există numeroase anexe complementare de natură istorico-juridică sau istorico-geografică, având însă un pronunțat caracter politic. În rândul acestora un loc aparte îl ocupă așa numita "Listă a orașelor rusești îndepărtate și apropiate", care în ultimul sfert al veacului trecut a preocupat îndeaproape pe istoricii sovietici. Un studiu consacrat problemei provenienței Listei și a autorului ei precum și datei când aceasta a fost inclusă în cuprinsul celor mai vechi cronici rusești, ajunse până la noi, aparține istoricului sovietic E. P. Naumov. Luând în considerare o importantă constatare a lui Iurie Kulakovski, referitoare la paralelismul existent între unele toponime din Lista orașelor rusești și cele dintr-o listă a castelelor patriarhale ortodoxe, de la începutul sec. al XIV-lea, constată că ambele izvoare menționează orașele Carna, Cavarna? Caliacra, Chilia și Dristra (Silistra). Naumova a considerat că problemele pe care încearcă să le rezolve necesită în primul rând elucidarea așa-zisei „enigme a orașelor bulgărești” incluse în Listă. În consecință, Naumov a căutat să rezolve mai întâi problema jurisdicției ecleziastice a orașelor de pe Dunăre și de pe litoralul Mării Negre, tocmai în vremea când aici s-au produs mutații de ordin politic cu consecințe directe sub raport ecleziastic. Cercetând amănunțit relațiile dintre mitropolia de la Kiev și patriarhia de la Constantinopol, mai ales după 1393, când odată cu căderea celui de-al doilea țarat bulgar sub loviturile turcilor, a fost desființată și patriarhia de la Târnovo, constata că autoritățile ecleziastice constantinopolitane au procedat la organizarea diocезelor ortodoxe, revenite sub obediența patriarhiei. Naumov subliniază mediul ecleziastic kievian ca factor hotărâtor în alcătuirea Listei orașelor rusești considerându-l ca autor de fapt al acestei Liste pe Kiprian, mitropolitul Kievului, devenit apoi mitropolit al întregii Rusii. Pentru istoricul sovietic prezintă mare importanță faptul că în Listă se face referire expresă la moaștele Sfintei Parascheva, care între anii 1394 și 1396 au fost mutate de la Târnovo, unde se aflaseră până la cucerirea orașului de către turci, la Vidin. Naumov emite ipoteza că tocmai în acest interval de timp au avut loc acele mutații de ordin ecleziastic care au dus la subordonarea ecleziastică a Bulgariei față de Moldova. Referindu-se la actele Patriarhiei, istoricul arată că Ieremia, grec de origine, numit mitropolit al Moldovei în 1394, și alungat de moldoveni, a primit în compensație dioceza Târnovo, rămânând totodată în continuare, nominal, și mitropolit al Maurovlahiei, adică al Moldovei. În același timp, Ieremia a fost numit temporar și exarh al Vidinului și al Cavarnei, dioceză care cuprindea și unele orașe din nordul Bulgariei și din Moldova. Din punct de vedere canonic, Patriarhia de la Constantinopol avea tot dreptul să procedeze la reorganizarea diocезelor ortodoxe din sud-estul Europei, după desființarea Patriarhiei bulgărești de la Târnovo. Se pare că așa au stat de fapt lucrurile, deoarece exact în această perioadă, Kiprian, mitropolitul Kievului, se adresează patriarhului Antonie al Constantinopolului, cerând dreptul de a subordona mitropoliei sale diocezele de Halici, Bulgaria și Moldova. Intervenția cu caracter politic a mitropolitului Kiprian s-a produs într-un moment istoric deosebit de important pentru regiunea carpato-pontică, marcat pe de o parte de slăbirea autorității patriarhiei în regiunea respectivă și pe de altă parte de intensificarea tendinței de expansiune a regatului catolic al Poloniei, atât în dauna țărilor rusești aflate atunci în componența Marelui Ducat al Lituaniei, cât și în dauna Moldovei. În acest context, devine plauzibilă intenția lui Kiprian de a subordona mitropoliei kievene și diocezele Halici și Moldova. Istoricul sovietic susține că Lista orașelor rusești îndepărtate și apropiate, a fost alcătuită între anii 1394 și 1396 în cancelaria mitropolitului Kiprian al Kievului care a căutat să profite de împrejurările politice și să lărgască jurisdicția mitropoliei sale pe seama diocезelor Haliciului și Moldovei, aceasta din urmă, în conformitate cu noile hotărâri ale Patriarhiei, înglobat temporar și dioceza Bulgariei. Din examinarea atentă spune Naumov a actelor patriarhiei, ar rezulta că Antonie a contracarat în 1397 intențiile lui Kiprian, răspunzând acestuia că regretă cele petrecute în Moldova,

iar în ceea ce privește dioceza de Halici, acesta va rămâne în continuare sub obediența Patriarhiei. Și ca o dovadă a propriilor sale vederi în această privință, Antonie numise încă din ianuarie 1397, ca exarh patriarhal în Moldova, pe Mihail, arhiepiscopul Bethleemului. Ca argument în plus în ce privește intențiile lui Kiprian, Naumov subliniază și împrejurarea că tocmai în acel timp s-au trimis de la Moscova și Tver importante sume de bani ca ajutoare Imperiului bizantin. Cunoscând deci situația grea a Constantinopolului, aflat sub asediul întreprins de turci sub conducerea lui Baiazid I, mitropolitul Kievului, a considerat necesar să intervină în cadrul relațiilor ruso-bizantine cu cererea expresă față de Patriarhie, întocmind și o documentație serioasă care să fie acceptată la Constantinopol. Astfel se explică după opinia lui Naumov, includerea în Lista orașelor rusești, întocmită deci fără îndoială în cancelaria mitropolitului Kiprian al Kievului și a orașelor care nu sunt rusești ca cele din nordul Bulgariei, din Dobrogea și din Moldova. Luând în considerare răspunsul ferm al patriarhului Antonie, adresat mitropolitului de la Kiev, istoricul ajunge la concluzia că Lista a rămas un proiect nerezolvat, constituind dovada pretențiilor exagerate ale lui Kiprian. Nu subscriem la afirmația autorului, potrivit căreia Lista orașelor rusești îndepărtate și apropiate ar evidenția rolul crescând al mitropoliei ortodoxe kievene în sud-estul Europei și că ar reprezenta în același timp un izvor istorico-geografic indispensabil, referitor la situația politică din sud-estul Europei, la sfârșitul sec. al XIV-lea, așa cum pretind, alături de Naumov și alți istorici sovietici. În ceea ce privește circulația Listei, aceasta a fost inclusă nu numai în cele mai vechi și importante cronici rusești, ajunse până la noi, ci și în numeroase izvoare de cronici prescurtate, răspândite în întreaga Rusie, în opere de natură juridică, juridică-ecleziastică și chiar literare propriu-zise. Lista orașelor rusești, alcătuită la sfârșitul sec. al XIV-lea a putut intra în componența vechilor cronici rusești după 1409, de când datează și unul dintre cele mai importante izvoare cronicărești, cunoscut sub numele de Izvodul lui Kiprian. Atât acest izvod cât și Lista orașelor rusești, reprezintă în fond concepția politico-ecleziastică a mitropolitului Kiprian. Originar din Târnovo, devenit mitropolit al Kievului și apoi al întregii Rusii (1375-1406), a călătorit mult și nu a fost de loc străin de diversele itinerarii, care au stat apoi la baza alcătuirii vestitei Liste a orașelor rusești pe care le dorea cu toată ardoarea supuse jurisdicției sale ecleziastice. În ceea ce privește scopul urmărit de intervenția lui Kiprian pe lângă Patriarhia Constantinopolului, dacă majoritatea istoricilor ruși, sovietici, moldoveni și bulgari se pronunță ca fiind un demers salvator pentru ortodoxismul din Balcani, împotriva pericolului turcesc, noi ne exprimăm cu sinceritate părerea, că cererea lui Kiprian urmărește de fapt o hegemonie politico-confesională, cu timpul poate și teritorială a rușilor vechi asupra popoarelor balcanice. Această părere se bazează pe realitățile istorice de mai târziu, când sub masca panortodoxismului, îmbinat cu panslavismul Rusia țaristă a declanșat, clamând în mod deșănțat și demagogic „eliberarea Balcanilor” de sub stăpânirea turcească, urmărind de fapt cu tenacitate extinderea Imperiului rus până la Bosfor și Dardanele și nu numai. Aceste războaie pustiitoare, purtate în cea mai mare parte pe teritoriul țărilor române, au constituit pentru acestea o puternică stavilă în calea progresului istoric, economic și social, concretizată din nefericire și cu rapturi teritoriale (Basarabia) și care au întârziat nepermis de mult formarea statului național român unitar, visul măreț și sfânt al nostru din totdeauna.

Bibliografie selectivă

1. Andronic Al., *Orașe moldovenești în sec. al XIV-lea, în lumina celor mai vechi izvoare rusești*, în „Romanoslavica”, XI, 1965.
2. B. Rubacov, *Începuturile Rusiei*, Moscova, 1966.
3. V.A. Mavrodin, sub.red. *Istoriografia sovietică a Rusiei Kievene*, Leningrad, 1978.
4. E.P. Naumov, *Lista orașelor rusești îndepărtate și apropiate...*, Moscova, 1974.

Considerații cu privire la data primelor traduceri românești de cărți religioase și curente culturale din secolul al XVI-lea

Gheorghe CLAPA

P.P. Panaitescu arată că primele traduceri românești de cărți religioase¹ au fost efectuate la începutul secolului al XVI-lea, între 1500-1515, considerând ca un fapt câștigat pentru știința localizarea traducerilor în Maramureș². El socotește că ele sunt datorite unui curent intern, iar în privința activității tipografice a lui Coresi, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, că forțele interne locale, concentrate în jurul bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, ar fi la originea acestui curent de tipărire a traducerilor în limba română. Reforma lui Luther nu ar fi dat impulsul traducerii, nici în nordul, nici în sudul Ardealului, ci a constituit numai „un exemplu”³ pentru curentul românesc. „Influențele externe trebuiesc privite ca elemente auxiliare, care au putut ajuta sau îndruma izbânda limbii române, dar nicidecum s-o determine sau să deție inițiativa schimbării de cultură”⁴. În alt loc menționează: „În luteranism s-a aflat un exemplu, dovada că așa ceva se poate, dar traducerea cărților bisericii în limba poporului nu pornește de la luterani, n-a fost impusă din afară, ci provine din nevoile culturale ale societății românești”⁵.

Teoria expusă e bazată pe două argumente⁶: 1. data Psaltirii Hurmuzaki și 2. lectura date din criptograma Psaltirii Scheiene. Psaltirea Hurmuzaki ar putea fi datată luându-se drept criteriu filigranul hârtiei acestui manuscris; hârtia a fost fabricată la Veneția și a avut drept filigran o ancoră, apare în manuscrisele slave din țările românești între 1504-1528. Psaltirea Hurmuzaki⁷ ar data din anii 1500-1515. Acad. Al. Rosetti ne sugerează că autorul omite să arate că acest criteriu de datare este cu totul aproximativ. Nu avem nici o siguranță că stocul de hârtie nu a fost întrebuințat și mai târziu ca 1528. La această nesiguranță se adaugă faptul că filigranul hârtiei Psaltirii Hurmuzaki nu corespunde **exact** cu cel datat, cu care este comparat, astfel că nu putem pune nici o bază pe acest criteriu de datare. Al doilea argument este integral nevalabil, întrucât partea din criptograma Psaltirii Scheiene care ar putea cuprinde data este, ca și restul criptogramei, copiată sau scrisă de o mână nedebă, întrucât mai multe litere sunt deformate. Din această cauză, data criptogramei a fost citită în cinci feluri⁸: 1482, 1514, 1515, 1575, 1585, fără să se poată stabili cu certitudine care din aceste lecturi este mai bună. Lipsită de o bază certă, care ar fi dat întregului edificiu un fundament absolut necesar, argumentarea lui P.P. Panaitescu atârână în vid⁹.

Se constată că P.P. Panaitescu nu aduce **nici o probă** care să confirme afirmațiile sale privitoare la existența unui curent intern de traducere în românește a cărților noastre religioase, în Maramureș, la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea. Conflictul dintre „biserica autonomă feudală, stăpânită de cneji” din Maramureș, și „episcopia slavonă”, evocat de autor¹⁰ nu constituie o probă, ci numai o ipoteză, care ar trebui confirmată printr-o documentație certă. Rămâne nevalabilă afirmația, care apare ca un simplu postulat: „Pentru a afirma autonomia deplină a bisericii și mai ales față de secarea izvorului de procurare a manuscriselor slave, s-a recurs la introducerea limbii române în biserică”¹¹. Autorul susține cu dreptate că începuturile scrisului în limba română provin din nevoi interne, afirmație pe care a făcut-o și acad. Al. Rosetti mai demult în scrierile sale¹². Această inițiativă trebuie separată de aceea care a provocat traducerea în românește a cărților religioase. Autorul afirmă că, în statul feudal, în anumite împrejurări, traducerea cărților de cult a putut să fie provocată de necesități interne. Nu se poate nega necesitatea pentru preoții români, slabi cunoscători ai limbii slavone, de a poseda traduceri ale cărților de slujbă.

Reforma lui Luther stă la baza mișcării de traducere a cărților religioase în românește în secolul al XVI-lea. Prezența *Catehismului luteran* printre cărțile traduse în nordul Ardealului – Maramureș și faptul că **aceiași** *Catehism* este prima carte

românească tipărită de Coresi, în 1559. P.P. Panaitescu susține că acest *Catehism* (*Întrebare creștinească*) a fost tipărit de Coresi nu în 1551, ci în 1561. În prefața acestei cărți, Coresi spune: „și scoasem sfânta evanghelie”: **a scoate** înseamnă, după P.P. Panaitescu, **a publica**¹³. *Evangheliarul* lui Coresi datează din 1560-1561; prin urmare, *Catehismul* ar fi posterior acestei tipărituri și ar data din 1561, nu prin 1559, cum s-a crezut o vreme, și nu ar mai constitui prima tipăritură a lui Coresi. Data 1559 provine din interpretarea unei însemnări dintr-o cronică săsească, scrisă la Brașov, în care ni se spune că la 12 martie 1559 Hans Benkner, judele Brașovului, dimpreună cu ceilalți senatori, a reformat biserica românilor și a pus să li se citească *Catehismul* în românește¹⁴. În 1559, *Catehismul* era tradus și, după părerea acad. Al. Rosetti, **tipărit**.

În cărțile tipărite de diaconul Coresi, **a scoate** are sensul de „a traduce”, iar pentru **a tipări** se întrebuițează chiar acest termen. Citatele care urmează dovedesc aceasta:

„Și cu voia tuturor acestora... noi o deadem lu Coresi diaconul... de o **scoase** (= traduse) din limba sârbească pre limba rumânească”¹⁵. Din „prefața” la aceeași lucrare: „și cu ajutorul lui Dumnezeu **tipărită** această sfântă carte... jăluii și ded (= dădui) de le **tipării**”¹⁶. În epilogul *Cazaniei* din 1564: **am scos de am tipărit** (= am tradus de am tipărit)..., **și am scris cu tipariul** (= a tipări)¹⁷; **scrisu-v-am aceste Psaltirii cu otveat**, de-am scos din Psaltirea sârbească (= am tradus); epilogul *Psaltirii* slavo-române din 1577¹⁸. În prefața *Catehismului* Coresi anunță că **a tradus** *Evangheliarul*, care s-a tipărit în anul viitor. Data 1559 de tipărire a *Catehismului* poate fi menținută.

Sunt trei exemplare cunoscute din traducerea românească a *Catehismului luteran*: o versiune copiată în *Codex Sturdzanus*, o a doua, care constituie ediția lui Coresi, și o a treia, versiunea manuscrisă care a aparținut lui Iul. Marțian, și care este o copie din secolul al XVII-lea. Avem de-a face cu o **singură** traducere românească făcută în nordul Ardealului-Maramureș, păstrată în cele trei copii diferite amintite, versiunea originală, cea mai apropiată, din punct de vedere al limbii, este cea din ms. Marțian, rotacizantă. Prezența *Catehismului luteran*, printre primele traduceri românești de cărți religioase. Există trei omisiuni, în versiunea lui Coresi, care nu se află în versiunea Marțian. De unde vine textul mai complet din această versiune? P.P. Panaitescu socotește că textul complet constituie **adaosuri** ale copistului versiunii Marțian²⁰.

Dar, realitatea este alta. Ms. Marțian ni se înfățișează ca un text copiat de un copist incult, care introduce greșeli grosolane în copia sa²¹. Ca teoria lui P.P. Panaitescu să fie justă, ar fi trebuit ca versiunea din ms. Marțian să fi fost copiată de un copist zelos, care a introdus rotacismul în textul pe care îl copia și a avut grijă să completeze unele lacune din text. Explicația lui P.P. Panaitescu nu este justă: textul complet din ms. Marțian provine de la originalul copiat, care cuprinde pasajele întregi, iar omisiunile din ediția lui Coresi sunt datorate neglijenței tipografilor. Examinarea textelor reproduse mai jos sunt concludente:

Catehismul Marțian, ed. Crăciun (textul subliniat lipsește în versiunea lui Coresi și în cea din *Codex Sturdzanus*, copiată pe ediția Coresi²²), p.132: cum sunt tocmealele lui Hristos să va acela om cire (= cine) crede în Hristos, ertai-se vor păcata lor.

p.133: că nevinovat nu veri fi, și Vererea (= Vinerea) să cinstești că iaste răstignitul domnului lui Isus Hristos. A treia: sârbeadză dumereca și praznicile cele dumnezeestile. A patra...

p.135: sfânt numele al lui Hristos pre ajutor să-l chemăm. Părerea lui P.P. Panaitescu că versiunea din ms. Marțian e copiată pe ediția Coresi e nefundată²³.

Un alt indiciu al propagandei reformate este prezența lui **filioque** în Psaltirea Scheiană. Acad. Al. Rosetti a arătat că acest

adaos provine dintr-o carte luterană²⁴. Considerațiile lui P.P. Panaitescu că „filioque” într-o carte ortodoxă ar fi o probă a „supremației bisericii catolice asupra celei maramureșene, în 1494”²⁵, nu e de natură a modifica explicația acad. Al. Rosetti, întrucât ele constituie o simplă presupunere, pe când afirmația sa se bazează pe fapte controlate științific.

Lucrarea lui P.P. Panaitescu nu reușește să explice ivirea primelor traduceri românești de cărți religioase exclusiv prin criterii interne. Pentru ca teza aceasta să fie dovedită, ar trebui produse probe documentare incontestabile; în stadiul actual al cunoștințelor noastre, nu vedem cum ar putea fi înlăturate probele peremptorii ale acțiunii Reformei lui Luther asupra românilor ardeleni, atât în prima cât și în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, arăta acad. Al. Rosetti. În această privință, dovezile documentare ale acestei acțiuni sunt extrem de numeroase, în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, și binecunoscute. Mărturiile din prefețele sau epilogurile cărților tipărite de Coresi, *Paliei* de la Orăștie sau din textul *Cărții de cântece* din 1570-1573 sunt peremptorii și nu lasă nici o îndoială asupra acțiunii Reformei printre românii ardeleni.

P.P. Panaitescu obiectează că, pentru prima jumătate a secolului al XV-lea, „nu avem nici o dovadă istorică, deși istoria Maramureșului este destul de bine cunoscută în secolul al XVI-lea, despre pătrunderea luteranismului la râmânii din Maramureș”²⁶. Reforma lui Luther a fost adoptată, la început, de populația maghiară și de coloniile săsești din Ungaria și Transilvania; în vecinătatea Maramureșului, menționăm centrele reformate din comitatele Zips, Saros și din Bistrița, în special cele din orașele Kaschau, Leutschau și Leibitz²⁷. Th. Huszti, care a propagat Reforma în Maramureș, venea din aceste centre.

În concluzie, la cercetarea acad. Al. Rosetti, că Reforma lui Luther stă la originea curentului de traducere în limba română a cărților religioase în secolul al XVI-lea.

Note:

1. P.P. Panaitescu, *Începuturile scrisului în limba română*, în „Studii și materiale de istorie medie”, IV, 1960, p.117-118.
A se vedea pentru *Catehismul luteran românesc* expunerea și ediția versiunii *Marțian* în A. Rosetti, *Mélanges de linguistique et de philologie*, Copenhague – București, 1947, p.528-552, precum și ediția lui I. Crăciun, *Catehismul românesc din 1544, urmat de celelalte*

- catechisme româno-luterane Bârseanu, Sturdzan și Marțian, Sibiu – Cluj, 1945-1946.
2. *Op.cit.*, p.124-126.
3. *Ibidem*, p.60.
4. *Ibidem*, p.118.
5. *Ibidem*, p.151.
6. *Ibidem*, p.150.
7. *Ibidem*, p.129-130.
8. De văzut nota Acad. Al. Rosetti din „Studii și Cercetări de Lingvistică”, XI, 1960, p.103.
9. Acad. Al. Rosetti, *Despre data primelor traduceri românești de cărți religioase și despre curentele culturale din secolul al XVI-lea* în „Limba română”, Academia Republicii Populare Române, Institutul de lingvistică din București, anul X, nr. 3, 1961, p.242.
10. P.P. Panaitescu, *op.cit.*, p.140 și 145.
11. *Ibidem*, p.145.
12. Al. Rosetti, *Limba română în sec. al XIII-lea – al XIV-lea*, București, 1956, p.52-53.
13. P.P. Panaitescu, *op.cit.*, p.168.
14. A. Rosetti, *Mélanges de linguistique et de philologie*, Copenhague – București, 1947, p.529-530.
15. Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură*, ed. Procopovici-Pușcariu, I, București, 1914, p.6.
16. *Op.cit.*, p.1.
17. Ion Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografie românească veche, 1508-1830*, t.I (1508-1716), București, 1903, IX + 572 in f., p.51.
18. Ion Bianu și Nerva Hodoș, *op.cit.*, p.64.
19. P.P. Panaitescu, *op.cit.*, p.170.
20. *Ibidem*, p.170.
21. A. Rosetti, *Mélanges de linguistique et de philologie*, Copenhague – București, 1947, p.533.
22. A. Rosetti, *op.cit.*, p.548-550.
23. Vezi observațiile acad. Al. Rosetti din *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p.750-751, asupra posibilității introducerii rotacismului într-un text nerotacizant.
24. Al. Rosetti, *Limba română în sec. al XIII-lea – al XVI-lea*, București, 1956, p.197-199.
25. P.P. Panaitescu, *op.cit.*, p.146.
26. *Ibidem*, p.122.
27. A. Rosetti, *Mélanges de linguistique et de philologie*, Copenhague – București, 1947, p.541; *Idem*, *Limba română în sec. al XIII-lea – al XVI-lea*, București, 1956, p.60-61.

Învățăturile lui Paul Gottfried către români

- urmare din pagina 1 -

Grupurile imigrante sunt considerate “mai egale” decât localnicii, nu pot fi ofensate, pe când europenii creștini sunt la discreția oricărui atacuri și învinuiți. Drept argument la cele susținute de Paul Gottfried, aș aminti că H. R. Patapievicu a afirmat că, în decursul istoriei, toți “s-au urinat” pe poporul român, ceea ce nu a indignat pe nimeni; din contra, acum se înfruptă din banii Institutului Național Român. Să fi îndrăznit însă să spună așa ceva despre vreo minoritate, vedea ce pățea el... Paul Gottfried nu se sfiște să exemplifice consecințele practice ale acestui control multicultural: „El merge de la întemnițarea celor care neagă versiunea istorică impusă de stat în privința anumitor evenimente istorice, cum ar fi Holocaustul, deși cei care neagă crimele comise de tirania sovietică nu pățesc nimic, până la persecuția creștinilor care susțin deschis morala biblică. În Anglia, luna trecută, un pastor baptist de 42 de ani a fost arestat pentru ofensă adusă ordinii publice și drepturilor omului, pentru că a spus într-o predică cum că “homosexualitatea e un păcat în ochii lui Dumnezeu”. Dat fiind sensul cât se poate de clar al textului pe care acest pastor și până de curând întreaga lume occidentală îl considera ca fiind de inspirație divină, e greu de văzut cum anume ar fi putut pastorul cu pricina să spună altceva”. Șirul paradoxurilor semnalate este nesfârșit. Mult laudatele democrații se bazează pe partide privilegiate, care

organizează alegeri susținute cu subvenții financiare, educația publică modelează cetățenii în sensul dorit, mass-media desăvârșește cele dorite, totul încheindu-se cu încercarea de anihilare a sistemelor de credințe tradiționale și a identităților naționale. Fiecare frază a lui Paul Gottfried are o mare încărcătură intelectuală și totodată emoțională. Spațiul nu-mi permite decât să mă opresc asupra „învățăturilor” finale. Americanul ne spune direct, cu o sinceritate copleșitoare, că avem de ales între a deveni o Americă de mâna a doua (cel mult!) sau să fim urmașii strămoșilor noștri. Ne sfătuiește să ascultăm politicos predicile americane despre democrația globală, dar să nu le luăm în serios. De asemenea, să nu ne cantonăm exclusiv în deziderate de ordin material, ci să avem în vedere moralitatea publică și cultura națională. Și, citez ceea ce esențializează întregul discurs ținut la lași: „Poate că toate acestea vă sună straniu venind de la un oaspete american, vorbind în engleză, dar tocmai datorită modului meu american de a gândi îndrăznesc să vă dau aceste sfaturi. Veți face mai multe pentru dumneavoastră rămânând națiunea lui Eminescu și a lui Vasile Alecsandri decât dacă urmați ca niște sclavi directivele multiculturale ale Uniunii Europene sau devenind ceea ce decid experții în politică externă de la Washington că trebuie să fiți”.

Politica față de capitalul străin a guvernelor liberale din România între 1922-1928

Viorel TALPAZAN

Prin doctrina naționalismului economic, liberalii au urmărit cu orice preț protejarea și sprijinirea capitalului național în defavoarea celui străin. Pentru atingerea scopului propus, guvernul a pus în practică un ansamblu de măsuri ce au favorizat din plin capitalul autohton și au limitat penetrația celui străin.

Până înaintea de Primul Război Mondial capitalul străin avea poziții solide în economia românească fiind investit, în special, în industria petrolului și în sectorul bancar. În spiritul doctrinei „prin noi înșine” capitalul autohton a fost avantajat net, dar se admitea și participarea celui străin, dar cu condiția ca acesta să nu afecteze interesele celui autohton¹. De remarcă este faptul că în politica de refacere a țării în care s-a lansat guvernul liberal lipsea elementul cel mai de seamă, capitalul. Capitalul deținut de burghezia liberală nu acoperea decât o mică parte din nevoile necesare refacerii economice, industriale a țării. Chiar între membrii guvernului liberal au existat numeroase disensiuni în ceea ce privește raporturile cu capitalul străin. Astfel, în timp ce Vintilă Brătianu urmărea să dea capitalului național preponderență în economie, Tancred Constantinescu era de părere să i se dea capitalului străin avantaje și garanții de profit susținând că economia nu se putea dezvolta fără participarea acestuia². Ministrul finanțelor, V. Brătianu urmărea să fie atras capitalul străin, în special în cadrul „programului ce ne convine”³, urmând să fie dirijat pentru finanțarea unor lucrări mari, pentru consolidarea datoriilor și pentru înzestrarea în condiții favorabile a României.

El urmărea ca printr-un ansamblu de măsuri economice cum ar fi introducerea impozitului progresiv pe venit, prin taxe pe moșteniri, prin dezvoltare cooperăției să readucă comunității o parte din capitalul aglomerat în mâinile altora⁴. S-a urmărit în special ca investițiile de capital străin, în măsura în care vor fi făcute, să fie direcționate nu pentru punerea în valoare a bogățiilor statului ci pentru investiții în întreprinderile particulare. Participarea capitalului străin trebuia să se facă sub formă de avansuri financiare pentru a acoperi lucrările ce se făceau în țară, dar numai în condițiunile în care capitalul național va fi insuficient.

Mihail Manoilescu a criticat violent atitudinea guvernului liberal față de capitalul străin ajungând la concluzia că în anul 1924 țara era în mare criză de capital lichid fapt ce a generat o anumită stagnare a producției și vedea ieșirea din impas doar prin admiterea contribuției capitalului străin sub forma sa mobilă⁵. În viziunea lui capitalul intern servea „numai nevoilor zilnice și măsurate ale vieții economice”⁶.

Spre deosebire de Mihail Manoilescu, Ștefan Zeletin vedea politica de naționalizare a capitalului ca un lucru foarte bun, deoarece ducea la formarea unei burghezii naționale ceea ce inevitabil ducea la pierderea pozițiilor economice a burghezii străine. El se pronunța pentru o înlăturare treptată a capitalului străin din viața economică a țării, deoarece considera că înlăturarea prematură a capitalului străin „ar osândi economia noastră națională la veștejire: i-ar tăia însăși artera de viață”⁷. Henri Sanielevici se pronunța pentru pătrunderea capitalului străin din două mari motive: un motiv economic (inexistența în țară a resurselor financiare necesare efortului industrial) și un motiv politic (blocarea tendințelor liberalilor de a acapara monopolizator prin instituțiile lor de credit noua industrie)⁸.

La rândul său I.Gh.Duca susținea ideea că liberalii nu erau potrivnicii capitalurilor străine, ci chiar sprijineau pătrunderea lor în economia din țară, dar sub formă de colaborare nu de acaparare⁹. În 1923 Duca afirmă că doctrina naționalismului economic împărtășită de PNL nu respingea nicicum „colaborare cu străinătatea.... Dimpotrivă, o reclama ca o nevoie și ca un stimulent. Naționalismul economic știe ca ziduri chinezești nu se pot înălța, ca infiltrarea capitalurilor străine este fatală și necesară”¹⁰. În 1924 într-un discurs pricinuit de discutarea Legii Energiei în Camera

Deputaților, analizând opoziția societăților străine de petrol, V. Brătianu împărțea capitalul străin care venea la noi în două feluri: „unu este ca să-și plaseze mașini și aparate și acela este cel care se introduce într-o economie națională cu scopul de a o controla”¹¹. În justificarea politicii economice și în cea față de capitalul străin Tancred Constantinescu într-o cuvântare ținută la Senat prilejuită de discutarea proiectului Legii Minelor, demonstrează cum societățile străine investind foarte puțin în exploatarea bogățiilor naturale obțin câștiguri foarte mari, în timp ce salariul unui muncitor român era la limita subzistenței. Pe același plan lui Tancred Constantinescu nu i se părea corect ca un director român dintr-o întreprindere industrială să câștige mult mai puțin în comparație cu unul străin. N.Titulescu admitea colaborarea capitalurilor străine cu cele românești la exploatarea bogățiilor naturale considerând că legile economice din 1924-1925 creau acest cadru văzând această colaborare ca „un mijloc de securitate națională prin crearea unei solidarități de interese a Occidentului cu noi”¹². Încă din primii ani interbelici au fost luate o serie de măsuri care denotă o anumită intenție de apărare în fața capitalului străin¹³. În acest cadru în iulie 1919 a fost adoptat un decret-lege care interzicea acordarea de concesiuni pentru utilizarea apelor până la întocmirea unei legi complete care să reglementeze regimul apelor din România. În iunie 1920 printr-un decret-lege se sublinia ca orice tranzacție cu bunuri industriale să se facă cu autorizația specială a Ministerului Industriei¹⁴. Prin Legea Creditului Industrial, Legea Minelor, Legea Energiei, Legea Apelor, Legea privind Migrațiile și Legea privind Ocuparea Forței de Muncă capitalul străin era net dezavantajat în comparație cu cel românesc. Adoptarea acestor legi a generat încă de la prezentarea proiectelor lor ample discuții. Guvernul urmărea câteva obiective precise în ceea ce privește politica față de capitalul străin, cum ar fi:

- consolidarea treptată a pozițiilor capitalului românesc;
 - înlăturarea treptată a dependenței economiei românești față de capitalul străin;
 - rămânerea în țară a capitalului produs de activitățile economice;
 - înlăturarea concurenței capitalului austriac și maghiar din Transilvania și Bucovina;
 - dezvoltarea sistemului bancar intern;
 - o mai largă participare a burghezii românești la beneficiile activităților economice, industriale, comerciale ce se desfășurau în țară;
 - oprirea tendințelor capitalului străin de a investi doar în exploatarea bogățiilor naturale ale țării și îndreptarea acestuia și înspre ramurile economice care nu aduceau profit imediat;
 - limitarea posibilității ca un anumit domeniu economic intern să fie monopolizat în totalitate de capitalul străin așa cum s-a întâmplat înainte de Primul Război Mondial când capitalul străin atingea procentul de 90-95% din capitalul investit în industria petrolieră.
- Această concepție a liberalilor a fost criticată violent de o parte a presei din țară, de presa din străinătate, de firmele străine cu interese economice în România, de oamenii politici ai opoziției și chiar de unii membri ai Partidului Liberal.
- Într-un articol din ziarul „Adevărul” din 1925 se afirma că datorită politicii lui Vintilă Brătianu țara noastră ar fi intrat într-un fel de tranșee care nu va avea alt scop final decât prăbușirea economică a României întrucât țara noastră cu posibilitățile ei economice și financiare reduse nu se poate lupta în plan economic cu marele state capitaliste¹⁵. Tot în același ziar într-un alt articol se afirma că „finanța străină nu poate admite să dea capitalul, dar să nu aibă nici un rol în administrarea lui făcându-se aluzie la eșuarea politicii financiare a ministrului de finanțe și la măsurile prevăzute în legislația economică liberală care împiedica capitalul străin să

pătrundă într-o manieră liberă și necontrolată în țara noastră. La rândul ei presa străină, cum ar fi ziarul olandez „Algemeen Handelsblaad”, denunța violent politica economică a guvernului român acuzându-l de naționalism șovin în plan economic și de neîncredere față de străini.¹⁶ Referindu-se strict la prevederile Legii Minelor autorul afirma că capitalul străin este pur și simplu confiscat, îndemnând la prudență maximă în investirea capitalurilor în România. La 13 iunie 1924 societățile din țară care aveau capital străin și angajați străini au trimis ministerului justiției și redacțiilor principalelor ziare din țară memorii prin care își manifestau dezacordul față de proiectul Legii Minelor. Guvernul român ere acuzat că încearcă prăduirea societăților străine care au la bază capital străin, iar noua lege va păgubi statul român de producția de petrol necesară. Societățile cu capital românesc au refuzat să semneze aceste memorii.¹⁷ Treptat, chiar o parte din industria din România, deși erau marii beneficiari ai politicii guvernamentale de îngrădire a capitalului străin au început să conștientizeze necesitatea pătrunderii în țară a acestuia. Într-un comunicat al Adunării Generale Ordinare a Uniunii Generale a Industriașilor din România se afirma: „industriașii sunt de acord asupra nevoilor capitalurilor străine pentru punerea în valoare a bogățiilor țării. Capitalul indiferent de unde vine este necesar și trebuie atras cu orice preț”¹⁸. Măsurile de protejare a capitalului național luate de guvernul liberal erau văzute de Mihail Manoilescu drept insuficiente acuzând guvernul că atât timp cât s-a aflat la putere a realizat foarte puțin în această direcție, tolerând în continuare înstrăinarea vieții economice în mâinile iudeilor¹⁹ pronunțându-se pentru luarea unor măsuri cu caracter rasist în plan economic și politic. Între anii 1927-1928 a intervenit o nouă orientare a guvernului liberal în plan economic și față de capitalul străin. Astfel în manifestul către țară a guvernului nu se mai vorbea decât de favorizarea cu precădere a factorilor autohtoni în opera de refacere a economiei naționale, iar față de capitalul străin guvernul declara că ar fi fericit de a fi văzut „capitalurile străine venind să ajute la dezvoltarea țării”²⁰. De remarcat este faptul că această schimbare de viziune s-a produs atunci când liberalii și-au dat seama că politica financiară promovată de V. Brătianu nu a adus rezultatele scontate, iar opoziția politică internă și cea a marilor trusturi monopoliste occidentale cu interese economice în țara noastră declarau că politica financiară a guvernării liberale nu a făcut altceva decât să împiedice dezvoltarea economică a țării. Începând cu anul 1927 firmele străine care aveau investiții în țara noastră și-au intensificat eforturile pentru a determina guvernul să-și modifice legislația economică votată în anii 1923-1924 și care le îngrădea simțitor libertatea de mișcare și interesele economice. Pentru a-și atinge

scopurile ele s-au folosit de încercările guvernului pentru a obține unele credite de pe piețele financiare occidentale și prin sprijinirea opoziției antiliberale. Politica față de capitalul străin a celor două guverne liberale dintre anii 1922-1928 a avut rezultate contradictorii. O parte din obiectivele acestei politici au fost atinse, altele nu. Treptat capitalul românesc a cunoscut o creștere a ponderii sale în economia națională, dar nu suficientă cât să asigure un anumit grad de independență în finanțarea ei, România rămânând în continuare dependentă de capitalul străin, dar într-o proporție diminuată ușor în comparație cu anii 1921-1922. Astfel dacă în anii 1921-1922 capitalul străin reprezenta cam 1/3 din capitalul social al societăților bancare și de credit în anii 1927-1928 el reprezenta cam 1/4. Cu toate prevederile restrictive a legislației guvernărilor liberale capitalul străin a pătruns în continuare în economia românească, dar sub formă mascată, cum ar fi acordarea de credite băncilor care controlau unele societăți industriale, acordarea de credite private unor industriași care aveau probleme financiare și forțarea acestora să cedeze acțiunile.

Note:

1. Ion Saizu, *Problemele economiei naționale în programul partidelor politice din România. (1922-1928) Orientări și înfăptuiri*, Editura Universității, Iași, 1972, p.21.
2. *Ibidem*, p.42.
3. *Ibidem*, p.43.
4. „Democrația” anul 10, nr1,2 ianuarie-februarie 1924.
5. Mihail Manoilescu, *Organizarea financiara a economiei naționale*, Bucuresti, Editura Romana, 1924.
6. Dumitru Draghicescu, *Partide politice si clase sociale*, Bucuresti, 1922, p. 83.
7. Valeriu Bădiceanu, *Ștefan Zeletin. Doctrinar al burgheziei romane*, Tipografia Universul, București 1943.
8. Zigu Ornea, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al-treilea*. Ed Eminescu, Bucuresti, 1980.
9. Dumitru Sandru, Ion Saizu, I.Gh.Duca-*Coordonate economice*, Extras din „Anuarul Institutului de Istorie si Arheologie A.D.Xenopol”, tom XXII, 1/1985.
10. Gh.Buzatu, *Romania și trusturile petroliere*, p.91.
11. „Viitorul”, nr.4890/28 iunie 1924.
12. Gh. Buzatu, *op. cit.*, p.87.
13. Marin Nedelea, *op cit* ,p 58.
14. Marin Nedelea, *op cit* ,p57-58.
15. „Adevărul”, nr.2825, 19 februarie 1925.
16. „Universul”, nr.141, 26 iunie 1924.
17. „Viitorul”, 5 iulie 1924.
18. „Universul”, nr.112, 21 mai 1924.
19. Mihail Manoilescu, *Rostul și destinul burgheziei românești*, Editura Athena, București, 1997, p.328.
20. Gh.Buzatu, *op. cit.*, p.91.

Între aversul și reversul medaliei

Dimitrie-Ovidiu BOLDUR

Prețioase izvoare istorice și documentare, transmițând contemporanilor și urmașilor imagini din trecut sau informații necunoscute despre nivelul cultural, iconografic, geografic, istoric, cronologic, economic, politic, instituțional, tehnic, artistic sau de altă natură ale societății umane, arta medalistică și medalia, în sine, constituie și un prilej de înțelegere a importanței acordate evoluției civilizației noastre.

Cu o dezvoltare semantică provenită din latinescul *metallum*, medalia își are originea bine statuată în moneda comemorativă, fără a avea putere circulatorie tranzacțională (decât în foarte puține cazuri). Originea ei nu-i restrânge, totuși, caracterul aniversativ sau jubiliar manifestat simbolic în chipurile unor personalități politice, culturale, religioase, artistice, sau în reflectarea mentalităților specifice diferitor epoci istorice.

Medaliile sunt executate, cel mai adesea, din metale prețioase (aur și argint), metale comune (plumb, zinc, cupru, aluminiu), metale greu fuzibile (platină și nichel), aliaje din metale (bronz, alamă și tombac – aliaj de cupru și zinc), dar și din materiale neconvenționale (prin electroerodare și metalurgia pulberilor sau prin prelucrarea porțelanului-ceramicii, a marmurei sau a argilei – presată într-un model negativ în stare umedă, arsă la cuptor și apoi lăcuită). Ele au, de regulă, aceeași formă și aceleași reprezentări-simbol ca și monedele, ca piese unifățate sau cu avers-revers, iar pe suprafața lor sunt gravate imagini/reprezentări – care ies în relief și un text/legendă – care evocă un eveniment. Din aceeași categorie, a medaliilor, fac parte și plachetele, decorațiile, insignele, ordinele, în(semnele) onorifice, medalioanele, jetoanele, titlurile, aplicile, cocardele sau fisele.

Cea mai veche medalie-monedă este piesa de 10 drahme, emisă de grecii victorioși, în lupta cu perșii lui Darius, la Marathon (490 î. Hr.). În civilizația romană (care, alături de cea greacă, au influențat peste milenii și civilizația românească carpato-danubiano-pontică), atât în perioada monarhiei, cât și a republicii – medalia capătă un profund caracter politic, pentru ca, apoi, în evoluția către fondarea și devenirea peste secole a Imperiului Roman, ea să constituie un puternic mijloc de propagandă.

Pe plaiurile mioritice, medaliile s-au impus mult mai târziu, în societatea tradițională din mileniul al II-lea creștin. Imperiul Otoman vedea

în emiterea monedelor și a medaliilor, cu caracter așa-zis "național", o manifestare a spiritului de independență, opunându-se din toate puterile acestor practici. Deoarece piesa de 10 ducați din aur, bătută de Mihai Viteazul la Sibiu (1600) a avut o destinație strict economică, numismații înclină spre a credita drept prime medaliile-monedă din aur și argint (cu sau fără toartă), pe cele emise de domnitorul Constantin Brâncoveanu în 1713, emitere care a fost și unul dintre capetele de acuzare ale majorității familiei brâncovenești.

Literatura de specialitate, specifică domeniului numismaticii, debutează cu cele opt volume ale abatelui Joseph Hilarius von Eckhel, *Doctrina nummorum veterum conscripta* (Viena, între 1792 și 1798) și cele șase volume și patru suplimente ale lui Théodore Edme Mionnet, *Descriptions des médailles antiques, grecques et romaines, avec leur degré de rareté et leur estimation* (Paris, între 1806 și 1824).

Cu toate că, încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, emiterea medaliilor începe să fie concurată mai întâi de litografie, apoi de fotografie – în România primului deceniu al domniei lui Carol I, lucrările consacrate domeniului supus atenției noastre se lasă așteptate până în 1872. În acest an Dimitrie A. Sturdza pune bazele numismaticii științifice de la noi, tipărind în *Numismatische Zeitschrift* de la Viena, articolul *Übersicht der Münzen und Medaillen des Fürstenthums Romanien (Moldau und Walachei)*. Abia în anul 1894, directorul Monetăriei Statului, Nicolae G. Krupensky publică, la București, *Medaliile române sub regele Carol I și alte câte-va medalii mai vechi*. Mai mult, în Transilvania, aflată la început de secol XX sub dominație austro-ungară, una dintre primele lucrări este cea din anul 1901, *Siebenbürgische Münzen und Medaillen von 1538 bis zur Gegenwart*, apărută la Sibiu, sub semnătura lui Adolf Resch.

Cu toate acestea, nici în prezent nu există un catalog complet al medaliilor românești, cu ilustrația aferentă unifeței sau aversului-reversului, datele tehnice și eventuala descriere generală a fiecărui tip și a variantelor sale – fie că piesele provin din emisiunile "oficiale", cele "populare"/supuse comercializării sau reprezintă machete și proiecte medalistice inedite. Astfel nu putem analiza, în mod obiectiv, impactul produs de marile curente ale artei europene și universale asupra stilului și tehnicii utilizate de maeștrii medaliori, modelatorii și gravorii independenți sau afiliați școlilor/caselor de gravură.

În plus, emiterea în ianuarie 1945 a unei "medalii-monedă" de aur (gândită a fi de tip "napoleon", dar fără valoare nominală), pentru a celebra eliberarea Transilvaniei de nord de către armata română – a avut, în mod curios, putere circulatorie tranzacțională, servind ca mijloc de plată ilegal în afacerile civile sau comerciale de mare amploare. Iar "inflația" sistemului de decorații, instituit după anul 1948, a fost menită a elimina deliberat orice elemente care puteau aduce aminte de decorațiile tradiționale românești antebelice și transformarea conferirii, în general, de însemne onorifice, nu într-un simbol al cinstei și onoarei, ci într-un mijloc de a obține mici avantaje materiale. Ambele caracteristici nu au făcut altceva decât să mărească gradul de necunoaștere și să incite, de multe ori, la nerespectarea regulilor phaleristice clare specifice domeniului.

Treptat, medalistica românească, integrată celei europene și universale, începe să se contureze ca un domeniu distinct, autonom, plasat între istorie și artele plastice, care nu mai poate fi confundat cu simpla "memorie a metalului".

Dacismul, dacii și românii

Sorin LANGU

În mod normal, prin prisma istoriei, între daci și români există o strânsă legătură genetică. Exagerând conexiunea, dezvoltând o traiectorie de stat "unicat", regimul național-comunist al lui Ceaușescu a făcut din dacism o coordonată esențială a istoriei R.S.R. Cazul a fost analizat pertinent (Miturile comunismului românesc, București, I-1995, II-1997), dar societatea noastră are sechele.

Una din ele s-a manifestat în "Flacăra lui Adrian Păunescu" (an I, nr.5, 4 oct. 2001), sub semnătura lui Ion Gheorghe.

Articolul are un titlu "Scrierile dacice sunt cu 2000 de ani mai vechi decât cele sumeriene", care spune practic totul și care aduce un zâmbet în colțul buzelor. Răbdători, așteptăm argumentele. Subtitlul ne lămurește că articolul se referă la monedele geto-dace, care au o iconografie secretizată.

Autorul critică "servilismul" numismaților care au afirmat că aceste monede sunt copii după monedele elenistice. Curios lucru! Deși se bazează pe cartea lui C.Preda, din 1973, autorul nu "observă" că acesta, precedat (Istoria României, București, I, 1960, p.241) și reluat (O.Luchian, C.Buzdugan, Monede și bancnote românești, București, 1977.p.XXX-XXXI), afirmă existența unor monede originale geto-dace, cu influențe diverse (M.Gramatopol, Arta monedelor geto-dace, București, 1997, p.66).

Verva polemică continuă cu "scrierile proprii (ale geto-dacilor—n.n.) oculate intenționat, din motive economice și religioase, deși mai vechi cu două mii de ani decât scrierea sumeriană, au rămas necunoscute". Cum scrierea sumeriană apare la începutul mileniului IV î.Hr., aceste scrieri "dacice" le putem plasa în milenii VI-V î.Hr. Lasând la o parte faptul că atunci geto-dacii nici nu erau cristalizați ca popor (Istoria României, București, 1995, p.66-67), ne întrebăm cum de a aflat autorul de existența acestor scrieri, odată ce ele au rămas necunoscute? Noi nu avem știință despre limba geto-dacă, alfabet nu există, autorii antici nu menționează nimic despre scrieri, și totușunii contemporani ai noștri le cunosc!!

Autorul propune un element, nou, al civilizației geto-dace, și anume monedele. Monedele sunt într-adevăr "cărți de vizită", au un rol deosebit în arheologie și istorie, dar monedele geto-dace, cu mari influențe elenistice, nu sunt elemente existențiale ale civilizației geto-dace. Călărețul și chipul zeului prezenți pe monede, după model elenistic, sunt după opinia autorului simboluri, "pomi ai cunoașterii", sigle cu caracter inițiativ. Însăși inscripția "FILIPPOS" este esoterică. Ea nu-l evocă nicicum pe Filip II al Macedoniei, ci cu totul altceva. Aceasta este cheia civilizației geto-dace. Se propune o altă citire a celor 7 litere grecești: "Fili Pater Samolsis", adică în latină. Acești "fii" sunt preoți ai lui Marte (zeu roman !?!), din vremea legăturilor cu cimerienii. Curios mixaj! Un grup de litere grecești sunt transformate în litere latine, pentru a lega două populații, dintre care una a dispărut cu două secole înainte ca monedele celeilalte să apară!

Autorul mai propune o altă citire: de la stânga la dreapta, dar "numai cât țin cele șapte litere grecești". Noi îi propunem autorului și de sus în jos, să vedem ce iese, poate vreo mărturie prin care dacii erau fiii lui Adam, sau poate că Adam era get, dar n-o știa!

O altă legătură interesantă este aceea dintre decorațiile de pe obiectele neolitice și cele de pe obiectele populare românești. Încrustatul ouălelor ascunde, probabil, mari secrete. Aceste semne s-ar origina în animalul-emblemă, ele schematizându-se cu timpul.

Vorbind de mentalul colectiv, de persistența mitului, situația stă cam așa: miturile omenirii sunt prezente în diverse forme în toate epocile. Continuitatea simbolurilor e cu totul altceva: dacă ele însemnau ceva, valoarea lor simbolică s-a pierdut cu timpul, multe au dobândit cu totul altă semnificație. Continuitatea poate fi doar grafică, omul de astăzi abstractizând altfel decât cel neolitic, tehnica abstractizării e diferită, iar sistemul referențial e altul. Omul contemporan nu se mai raportează la natură sau la ambient, decât ca stăpânitor, invers față de cel neolitic. În mediul rural gândirea se citadinizează, decorațiile au motive profesionale, estetice, dar nu religioase, mitice.

Revenind, civilizația geto-dacă este alcătuită din spații albe, punctate câteodată de o informație. Latini sunt mulți, și francezi, și italieni, și spanioli etc., daci nu.

Încercând să descopere "rădăcinile" civilizației geto-dace se vrea a se demonstra unicitatea noastră ca popor. Dacismul este o asemenea armă, dar despre el vom mai vorbi.

CULTURĂ ȘI SPIRITUALITATE PE VALEA ELANULUI

- urmare din pagina 1 -

Dr. Laurențiu Chiriac a făcut o analiză comparativă a movilelor și tumulilor din zona depresiunii Elan-Horincea, unde există cel puțin 15 tumuli, cu un studiu de caz asupra movilei Juvara, situată la aproximativ 750 m sud de oraș, necercetată, prognozată cercetare a ei fiind un demers științific important, movilele ascunzând de multe ori surprize și conținând în orice caz forme de manifestare culturală deosebite.

Sculptură de Marin Rotaru.

Contul Asociației Culturale
"ACADEMIA RURALĂ ELANUL"

2511.1-6065.1/ROL deschis la B.C.R. Bârlad

e-mail: revistaelanul@gmail.com

<https://sites.google.com/site/elanulvs/>

Redacția (tel.: 0235-436100)

Redactor șef: Marin Rotaru

Redactor-șef adjunct: Cristian Onel

Redactori corespondenți:

Vlad Codrea, Univ. "Babeș Bolyai", Cluj-Napoca

Laurențiu Chiriac, Vaslui

Dan Ravaru, Vaslui

Ion N. Oprea, Iași

Simion Bogdănescu, Bârlad

Sergei Coloșenco, Bârlad

Mircea Coloșenco, București

Laurențiu Ursachi, Bârlad

Teodor Hardon, Rânzești

Florin Varvara, Sărățeni

Tehnoredactare: Bogdan Artene

Tipar: SC Irimpex SRL Bârlad

ISSN: 1583-3593

Tumulii din zonă acoperă o perioadă istorică îndelungată, din neolitic până în perioada migrațiilor. Săpăturile efectuate de arheologul C-tin Buzdugan în punctul Argeaia, în 3 tumuli, au scos la iveală morminte din neolitic, din perioada epocii bronzului și din perioada migrațiilor (sec. I-II d. H.). Arheologul Laurențiu Chiriac a prezentat și autorizația emisă de Ministerul Culturii ce permite realizarea de săpături arheologice sistematice în movila Juvara.

Tânărul profesor de istorie Ciprian Gică Toderașcu a prezentat un foarte bine documentat studiu asupra fostului sat Pogăceni, de pe valea pârâului Elan, la nord de Popeni, atestat documentar în al doilea deceniu al secolului XVII (în timpul voievodului Radu Mihnea) și asupra lui Ion Focea, uricar, și a spiței genealogice a neamului său până în sec. XVIII.

Dl. Theodor Hardon a captivat asistența cu elocința sa, prezentând un episod al relațiilor eclesiastice de la sfârșitul sec. XIV în Moldova, legat de relațiile dintre mitropolia Kievului și Patriarhia de la Constantinopol.

Marin Rotaru, „veșnic tânăr și fericit”, a lăsat de această dată povara grea a arheologiei pentru colaboratori și a prezentat revista „Glasul Nostru”, ce a apărut la Băsești (actualmente comuna Viișoara), între 1931-1932, 22 de numere; revista era autointitulată „Foaie culturală cu informații și îndrumări pentru popor”. Din redacție au făcut parte, printre alții, Gh. Artene, înv. I.V. Balan, având colaboratori din Galați, din Basarabia, fiind tipărită la Bârlad și publica articole de informații, folclor, poezii, sfaturi pentru țărani.

Dr. Cristian Onel a punctat câteva dintre articolele revistei „Elanul” nr. 101, număr ce se evidențiază în special prin reflectarea amplei manifestări culturale de la Vetrișoia, simpozionul de literatură și istorie „Între Nistru și Carpați” și creației literare a domnului Ioan Măcnea Vetrișanul, ajuns la al treilea sfert de veac de împliniri. Colegul nostru a prezentat și apariția inedită a revistei bârlădene „Avanturi culturale” (1937-1938), din care au apărut 10 numere, în colectivul de redacție fiind G. Tutoveanu, G. Ursu.

Venerabilul profesor Manole Filote, fost director al Liceului Murgeni, a prezentat câteva considerații asupra depresiunii Elan-Horincea, tema fiind și titlul lucrării de gradul I a domniei sale, completată cu câteva considerații asupra etimologiei cuvântului „Elan”, problemă ce stârnește încă unele controverse. Lucrarea domniei sale, „Monografia Liceului Murgeni, de la înființare, 1960 – până în 2009” – în colaborare cu profesorul Vladimir-Lucrețiu Stan – este încununarea muncii cinșite și neobosite de o viața a respectatului profesor.

Fiind coautor al prestigioasei cărți „Membrii Academiei Romane originari din județul Vaslui” (carte ce ar trebui să fie prezentă în orice bibliotecă școlară din județ), domnul Ioan Mancaș a reamintit câteva nume de personalități de care murgenenii au de ce să fie mândri: familia Juvara, cu ilustrii reprezentanți Artur, Ernest, dar mai ales Ion Juvara, eminentul chirurg de renume internațională. Demn de subliniat, în opinia domniei sale este și numele, trecut sub tăcere odinioară, a marelui inginer de drumuri și poduri Nicolae Profiri, membru al Academiei Române.

La rugămintea celor prezenți, spre final, dl. Ioan Măcnea a recitat din poeziile sale, cu vocea sa profundă, gravă, pătrunsă de melancolie. Am reținut un fragment de vers inspirat: „Eu rămân în scris, în litere, în suflete...”

Zilele culturale ale orașului Murgeni s-au încheiat a doua zi, pe 6 august, când căminul cultural a găzduit o expoziție de artă populară și, mai ales, festivalul folcloric „Am venit astăzi la horă”, cu participarea ansamblurilor folclorice din Vetrișoia, Berești, Târgu Bujor, Dodești, Epureni, Șuletea, Viișoara și, bineînțeles, Murgeni. Și, ca o mărturisire personală, pentru care nu am muștrări de conștiință și nu mă simt trădător – că n-am de ce – dar, din ce-am văzut (că n-am stat până la sfârșit, fiind și eu *familist convins* și având doar o răbdare), tot cei de la Vetrișoia sunt *fruncea*...

**Număr apărut cu sprijinul Centrului Județean pentru
Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Vaslui**

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor aparține, în exclusivitate, autorilor.

ALEXANDRU VLAHUȚĂ - FOTOGRAFII INEDITE

(n. 5 sept. 1858, Pleșești - d. 19 noiembrie 1919, București)

Activitatea de poet și prozator a lui Al. Vlahuță este astăzi, în genere, binecunoscută datorită unor studii și lucrări apărute de-a lungul timpului. Un segment mai puțin cunoscut este cel referitor la atitudinea adoptată de Al. Vlahuță față de implicarea României în Primul Război Mondial. La 24 februarie 1918 Al. Vlahuță pleacă spre linia frontului, unde stă până în jurul datei de 5 aprilie, vizitând Pădureni, Onești, Castelul Negroponte de la Mărășești. Despre aceste vizite făcute de poet pe linia frontului nu se cunoșteau foarte multe lucruri. Descoperirea unor fotografii inedite în care apare Al. Vlahuță în perioada amintită ne arată activitatea pe care a desfășurat-o acesta în vizita sa pe front. Astfel, din legenda și imaginile acestor fotografii se poate observa că scriitorul a vizitat locuri unde s-au desfășurat bătălii importante (de ex. Mărășești), s-a întâlnit cu distinși ofițeri ai armatei române, a vizitat aziluri etc.

Sperăm că aceste fotografii vor întregi imaginea activității lui Al. Vlahuță, care, în ultimii ani, pe nedrept, a fost uitat și putem spune chiar scos de la index (amintim aici doar faptul că în ciclul gimnazial și liceal Vlahuță a fost scos din programa școlară, mai mult, studenții care urmează cursurile de filologie nu mai studiază opera literară a acestuia), în favoarea unui modernism care contestă realizările trecutului, aceasta din perspectivă istorică. Așa cum spunea eseistul și criticul francez Gaëtan Picon "dacă Baudelaire, Stendhal, impresionistii par moderni în raport cu Lamartine, Balzac sau Delacroix, ei par tradiționali în raport cu Mallarmé, Joyce și Cezanne". Dar față de înaintașii lor fiecare a marcat în diferite domenii un factor de progres.

Notă:

1. Alexandru Vlahuță, *Scriseri alese*, vol. I, ediție îngrijită, Studiu introductiv, Tabel cronologic, Note, Comentarii, Indici și bibliografie de Valeriu Ripeanu, Chișinău, 1992, p.56-57.

25 februarie 1918.
Troțușanul.
De la Postul de comandă nr. 1.
Un pom ce servea
de observator pentru
artilerie. O casă în
care era serviciul
Topografic al Diviziei
a 10-a.
În față:
Alex. Vlahuță, G-ral
Cihoski și Maior
Dimitriu.

26 februarie 1918. Păunești - Postul de Comandă al Div. X-a. De la stânga la dreapta: Col. Dumitriu, cdt. Bt. marș nr. 10, Col. Sofronescu Nicolae, Șeful Serv. Artileriei Div. X, Col. Grigorescu Artur, Șeful de Stat Major Div. X, General Cihoski Henri, Cdtul Div. X, Poetul Alex. Vlahuță, Col. Nicolae Condiescu, Cdt. Div. 10 Artilerie, Preotul Cunescu de la Ambulanța Div. X, Medic Col. Badiu - medic șef al Diviziei, Medic veterinar Alex. Alexandrescu. Rândul al 2-lea: alți ofițeri.

25 februarie 1918. Postul de comandă din Pădurea Socriș. Tunelul pentru automobile. Dl. Vlahuță, General Cihoski, Maior Placa, Maior Dumitriu.

25 februarie 1918. Satul Troțușanul. Postul de Comandă nr. 1 din care nu a rămas decât casa unde erau telefoanele. Se văd însă ruinele a două case: Biroul operațiilor și casa de locuință a generalului Cihoski. Generalul Cihoski este urcat pe movilița de unde a primit acțiunea în zilele de 1-6 august 1917 (Bătălia de la Mărășești).

În fotografie: General Cihoski, Poetul Alex. Vlahuță, maiorul Placa (Șef birou informații Armata I-a) și maiorul Dimitriu Haralambie (șef biroului adjutantului Divizia 10)

26 februarie 1918. Păunești - Postul de Comandă al Div. X-a. Grupul se afla înaintea Orfelinatlui "Principele Mircea" înființat de generalul N. Petala Cdt. Corp. 1 Arm. Astăzi sub direcțiunea Preotului Cunescu de la Ambulanța Div. X. Se vede în fotografie și D-na Dimitriu directoarea Școlii Fröbehene.